

ԱՎԵՏԻՍ ՔԱԼԱՇՅԱՆ

Փիլիսոփայական գիտ. թեկնածու, դոցենտ

**Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ՍԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ
ԵՒ ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԲԱՐՁՐ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՆԵՐԸ¹**

Ի. դարի վերջին տասնամյակը հայ ժողովրդի եւ Հայ Առաքելական Եկեղեցու պատմության շրջադարձային ժամանակաշրջաններից է: Թեեւ ժամանակագրական առումով այն ընդամենը մի ականթարթ է մեր բազմադարյա պատմության մեջ, սակայն չափազանց տարողունակ ու բազմաշերտ է իր բովանդակությամբ եւ ուղղվածությամբ: Դա հայոց ազգային պետականության վերակերտումի, անցյալի արժեքների վերագնահատման, տասնամյակներով բեկված հավատավոր հայ հոգու ապաքինման եւ վերածնության ժամանակաշրջանն է: Հայոց պատմության այս փուլը բազմապիսի եւ ալլազան խնդիրներ է առաջադրել նաեւ մեր ազգային ավանդական հաստատությանը՝ Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցուն, որը 1700 տարիներ ի վեր ոչ միայն հանդես է եկել որպես քրիստոնեական մեր ինքնության եւ համազգային միասնության անխոնջ ջատագով, այլեւ իր ազգանվեր հայացքը սեւեռել է գալիք ապագային:

Այդ պայմաններում էլ 1999 թ. նոյեմբերին Հայ Եկեղեցու առաքելահաստատ եւ լուսավորչակերտ գահին բարձրացավ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Մայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ում բազմաբեղուն գործունեությունը Հայ Եկեղեցուն եւ Հայրենիքին անմնացորդ նվիրաբերվելու ուսանելի օրինակ է:

Աչքի առջեւ ունենալով ապագայի հզոր ու միաձուլվ Հայ Եկեղեցու տեսլականը՝ կազմակերպչական անխոնջ ջանադրությամբ Վեհափառ Հայրապետն իր անսպառ կարելություններով հեռատեսորեն ձեռնամուխ եղավ մարդկային հոգին արգասավորող հոգեւոր վերակերտումի, ապագայի հանդեպ անսասան հավատ եւ ներշնչում ծնող ու արմատավորող «միասնական ու ծաղկուն Եկեղեցու խորանի լույսն առատացնելու»,

¹* Ստացվել է՝ 31.10.2022, գրախոսվել է՝ 7.11.2022: էլ. հասցե՝ av_kalashyan@mail.ru:

եկեղեցաշեն, գիտակրթական, կազմակերպչական, մանկավարժական եւ բազմապիսի այլ աշխատանքների կազմակերպմանը:

Իր մեջ անթեղելով հավատքի արմատավորման եւ ծավալման գործի իրատեսական քայլեր՝ Հայոց նվիրակետը մեծապես կարեւորել է ազգային պետականության եւ Մայր Եկեղեցու, ինչպես նաեւ Մայր Հայրենիքի եւ աշխարհասփյուռ հայ ժողովրդի հոգու եւ սրտի կամրջումը: Հանրությանը քաջածանոթ է Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հովվապետության տարիներին նշված հիմնախնդիրների լուծմանն ուղղված բազմաթիվ գործերին, որոնց շնորհիվ Հայ Եկեղեցին բարեկարգվել, շենացել եւ կարեւորագույն բազմաթիվ ձեռքբերումներ է արձանագրել:

Ի մասնավորի Վեհափառի գահակալության տարիները նշանավորվել են շինարարական եւ կառուցապատման լայնածավալ աշխատանքներով: Նրա ջանքերով Մայր Աթոռը ետ է ստացել խորհրդային տարիներին կորցրած տարածքների մի մասը, որտեղ կառուցված եւ կառուցվող շենքերի թիվը հասնում է շուրջ 4 տասնյակի:

Վեհափառ Հայրապետի ջանքերով այդ տարիները դարձել են ոչ միայն տեսանելի, քարակերտ շինությունների, այլեւ հոգեւոր տաճարների՝ «հոգու եւ մտքի» շինարարության տարիներ: Որակական վերելք են ապրել Մայր Աթոռի կրթական հաստատությունները: Գեւորգյան Հոգեւոր Ճեմարանը դարձել է բակալավրիատի, մագիստրատուրայի եւ հետբուհական (ասպիրանտական) կրթական ծրագրեր իրականացնող բարձրագույն ուսումնական հաստատություն՝ աստվածաբանական համալսարան, որտեղ գործում է նաեւ պետականորեն արտոնագրված՝ Աստվածաբանություն (աստվածաբանական գիտություններ) մասնագիտությամբ թեկնածուական ատենախոսություն պաշտպանելու մասնագիտական խորհուրդ: Բարենորոգման այդ ճանապարհով Հայոց Հայրապետը հետեւողական կերպով կյանքի է կոչել արդի աշխարհի հոգեւոր կյանքի ելեւէջներին ծանոթ, համակողմանի զարգացած, հոգեւոր եւ քաղաքակրթական բազմաչափ տարածության եւ բազմաշերտ հարաբերություններին քաջատեղյակ Հայ Եկեղեցու սպասավորների պատրաստումը, որոնցից շատերը գիտելիքները խորացրել են արտաշխարհի ճանաչված աստվածաբանական համալսարաններում եւ Հայաստանի գիտակրթական կենտրոններում: Հայոց Հայրապետի տնօրինությամբ եւ օրհնությամբ գործող «Հոգեւոր տաճարների» անբաժան մաս են կազմում նաեւ Ճեմարանի մասնաճյուղի կարգավիճակով գործող եւ բակա-

լավրի կրթական ծրագիր իրականացնող Սեւանի Վազգենյան հոգեւոր դպրանոցը, վերականգնված՝ Քահանայից պատրաստման լսարանը, արտոնագրված ավագ դպրոցի կարգավիճակով գործող Հառիճավանքի Թրքանճյան հոգեւոր ընծայարանը եւ քահանայից վերապատրաստման երեքշաբաթյա ծրագիր իրականացնող Գարեգին Ա. կրթական կենտրոնը: Վեհափառի հոգատար վերաբերմունքի ներքո են նաեւ արտերկրի կրթական հաստատությունները, մասնավորապես՝ 1999 թ. Մայր Աթոռի խնամքի ներքո գործող Կալկաթայի հայոց մարդասիրական ճեմարանը:

Նորահաստատ հոգեւոր տաճարների հետ սերտորեն առնչվում է նաեւ Վեհափառի մշտական հոգաժույթյան առարկա՝ աճող սերնդի հոգեւոր-բարոյական դաստիարակության, ազգային մշակույթի զարգացման խթանումը եւ բազում այլ հիմնախնդիրներ: Այդ ոլորտներում հիշատակելի են Մայր Աթոռի հովանու ներքո գործող Հայորդյաց տները², որոնք հաճախում են շուրջ 60 000 երեխաներ, «Էօրնեկեան» հանրակրթական եւ Երեւանի՝ Գեորգ Էմինի անվան №182 ավագ դպրոցները, հայորդիներին միավորելու եւ Հայ Եկեղեցու կյանքում ներգրավելու նպատակով 2001 թ. հիմնադրված Հայ Եկեղեցու Համաշխարհային Երիտասարդական Միավորումը (ՀԵՀԵՄ): Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնությամբ եւ բարձր տնօրինությամբ են գործում Մայր Աթոռի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնը (ՔԴԿ), որը համագործակցելով ոլորտին առնչվող հաստատությունների հետ, խթանում է հանրակրթության, ինչպես նաեւ կիրականօրյա կրթարանների սաների հոգեւոր եւ ազգային կրթությանն ու դաստիարակությանը:

Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից «հոգու եւ մտքի» շինարարության անբաժան մասն են 2006 թ. հիմնված Մայր Աթոռի Հրատարակչական բաժինը, որտեղ հրատարակվել է ավելի քան 400 անուն գիրք եւ բազմաթիվ վերահրատարակություններ, 2014 թ. հիմնադրված սոցիալական ծառայությունների գրասենյակը, որը աջակցություն, նյութական ու դրամական օգնության է տրամադրում հասարակության խոցելի խմբերին: Այն իրականացնում է նաեւ բնակարանային ապահովման, «Հաշմանդամ երեխաներին եւ ընտանիքներին աջակցություն» ու բազ-

² Գարեգին արք. Ներսիսյանի (ներկայումս՝ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս) եւ ՀԲԸՄ մտահղացմամբ այս հաստատությունները հիմնադրվել են 1993 թ. եւ Հայ Եկեղեցու հովանու ներքո են ընդգրկվել Հայաստանում գործող մանկապատանեկան ստեղծագործական որոշ նախկին կենտրոններ:

մաթիվ այլ ծրագրեր: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տնօրինության մեջ հիմնադրվել են նաև երեխաների աջակցության եւ մշտական խնամքի կենտրոններ, իսկ անապահով քաղաքացիների համար նաև ՀԲԸՄ հովանավորության ներքո գործող բարեգործական ճաշարաններ: Հայոց Կաթողիկոսի մշտական հոգածության ներքո շուրջ 6 տասնյակի հասնող հոգեւոր սպասավորներով գործում է նաև Բանակի հոգեւոր առաջնորդությունը, ինչպես նաև մեկ տասնյակ հոգեւորականների սպասավորությամբ գործող Քրեակատարողական հիմնարկների հոգեւոր տեսչությունը:

Գահակալության ընթացքում Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետը արդյունավետ գործունեություն է ծավալել ինչպես համազգային հիմնախնդիրների՝ հայկական Սփյուռքի եւ հայրենիք-սփյուռք առնչությունների, Հայոց Մեծ եղեռնի միջազգային ճանաչման եւ դատապարտության, Ղարաբաղյան հիմնախնդրի արդարացի լուծման, այնպես էլ՝ էկոմենիկ, միջեկեղեցական եւ միջկրոնական գործակցության ոլորտներում: Եւ քանի որ ինչպես Վեհափառ Հայրապետն է հավաստում, Հայ «Եկեղեցին առաջնորդվում է մեր ազգի, մեր Հայրենիքի շահերով: Եվ համազգային հնչեղություն ունեցող հարցերի առնչությամբ արտահայտում է իր վերաբերմունքը»³, այդ գործընթացում Կաթողիկոսի գործունեության ուրույն ոլորտներից են եղել տարբեր պետությունների ղեկավարների, բարձրաստիճան պետական եւ քաղաքական գործիչների հետ ունեցած բազմաթիվ հանդիպումները եւ քննարկումները, որոնց ընթացքում նա հետեւողական կերպով օգտագործել է բոլոր հնարավորությունները՝ միջազգային ասպարեզում հայրենի Ներկրի եւ Եկեղեցու հեղինակությունը բարձրացնելու ուղղությամբ: Բազմաշխատ այդ ջանքերի օրինաչափ արդյունքն էլ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի գործունեության միջազգային արժանի ճանաչումն է⁴:

³ Տե՛ս <https://azg.am/analytics/եկեղեցին-առաջնորդվում-է-մեր-ազգի-մեր/> համառ. <https://yerkirmia.am/hy/article/2020/12/27/30903> եւ <http://ter-hambardzum.net/>, 27 դեկտեմբերի 2020:

⁴ Միջեկեղեցական հարաբերությունների եւ էկոմենիկ համագործակցության ոլորտում Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի միջազգային ճանաչման վկայությունը Հարավային Կորեայի Բուսան քաղաքում 2013 թ. անցկացված Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի 10-րդ համաժողովն էր, որը միաձայն քվեարկությամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ընտրեց Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի նախագահ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ԵՀԽ-ն կգլխավորի առաջիկա ութ տարիների ընթացքում: Տե՛ս <https://www.oikoumene.org/en/press-centre/news/assembly-elects-new-wcc-presidents>, 4 նոյեմբերի 2013 թ.:

Միջկրոնական հարաբերությունների եւ կրոնների երկխոսության ոլորտում Հայոց Կաթողիկոսի գործունեության միջազգային ճանաչման վկայությունը 2006 թ. օգոստոսին

Տարբեր երկրների պետական եւ քաղաքական գործիչները եւս միակամ են այն հարցում, որ Հայոց Հայրապետի ներդրումն ակնառու է միջեկեղեցական, էկումենիկ, միջկրոնական հարաբերությունների եւ երկխոսության ծավալման գործում: Նրանք հավաստում են նաեւ, որ իր նախաձեռնություններով Հայոց Հայրապետն էապես նպաստել է թե՛ միջպետական հարաբերությունների ծավալման, թե՛ ժողովուրդների բարեկամության, ազգամիջյան հարաբերությունների հաստատման գործին: Եւ հիմնավորումն այն է, որ միջեկեղեցական, էկումենիկ եւ միջկրոնական հարաբերությունների ու երկխոսության ծավալման ոլորտում Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը հանդես է գալիս որպես քաղաքակրթությունների երկխոսության եւ միջմշակութային հարաբերությունների ծավալման ջատագով: Այդ ամենով, ինչպես անցյալում, մեր օրերում եւս Հայ Եկեղեցին հույսով ու լավատեսությամբ է շարունակում ջանքեր գործադրել նշյալ ուղղությամբ եւ դրանով իսկ զորակից է Հայաստանի իշխանություններին⁵:

Վկայակոչելով միջեկեղեցական եւ էկումենիկ հարաբերությունների ոլորտում Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի մեծ ներդրումը⁶, Ֆրանսիայի նախագահ Ժակ Շիրակը մատնանշում է հատկապես բոլոր միաստվածային կրոնների հավատացյալներին, ինչպես նաեւ տարբեր դավանանքի պատկանող մարդկանց մերձեցնելու գործում Վեհափառի ցուցաբերած լայնախոհությունը եւ մեծ հեղինակությունը, ինչպես նաեւ մարդկանց նկատմամբ ունեցած մեծ եւ ջերմ հոգատարությունը⁷ եւ լիահույս է, որ

Ճապոնիայի Կիոտո քաղաքում անցկացված «Կրոնները խաղաղության համար» 8-րդ համագումարն էր, որը Հայոց Կաթողիկոսի բացակայության պարագայում նրան ընտրել է «Կրոնները խաղաղության համար» կազմակերպության համանախագահ, տեւ «Էջմիածին», 2006, է.—Ը., էջ 179: Իսկ 2019 թ. օգոստոսին Գերմանիայի Լինդաու քաղաքում տեղի ունեցած «Կրոնները հանուն խաղաղության» 10-րդ համաշխարհային համաժողովում աշխարհի 125 երկրներ եւ տարբեր կրոնական համայնքներ ներկայացնող 700 պատվիրակների կողմից Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ընտրվել է միջազգային այդ կառույցի պատվավոր նախագահ, տեւ «Էջմիածին», 2019, ԺԱ., էջ 90, <http://ter-hambardzum.net/> (4 հոկտեմբերի, 2019 թ.):

⁵ Այդ հոլովույթում Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հավատամքը Եկեղեցու եւ պետության միջեւ ներդաշնակ հարաբերություններ հաստատելու հրամայականն է, ինչը նա հիմնավորվում է նրանով, որ «Սերտ համագործակցության այդ ոգին պիտի դրսևորվի եկեղեցական ու պետական բոլոր կառույցների հարաբերություններում, ինչպես Հայրենիքում, այնպես եւ Սփյուռքում, քանզի Հայոց պետության եւ Հայ Եկեղեցու միասնականությունը շինություն է, կյանք եւ հաւատություն Հայրենիքին եւ ազգիս Հայոց (ընդգծումը մերն է՝ Ա. Ք.)», Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Հատընտիր պաշտոնականը (1999—2009 թթ.), Ս. էջմիածին, 2009, էջ 48:

⁶ Տեւ «Էջմիածին», 2001, ԺԲ., էջ 18:

⁷ Տեւ «Էջմիածին», 2001, ԺԲ., էջ 20:

Վեհափառի այցը Փարիզ «...հնարավորություն կրնձեռի բազմաթիվ կապեր ստեղծելու, որոնք ավելի առանձնահատուկ կերպով կմիավորեն հայ եւ ֆրանսիացի ժողովուրդներին»⁸: Իբրեւ «հեղինակավոր կրոնական գործիչ», «միջկրոնական երկխոսության» եւ «ռուս-հայկական հումանիտար կապերի» ջատագով Հայոց Հայրապետի անձնական ավանդը բարձր է գնահատում նաեւ ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինը: Նա մատնանշում է նաեւ Վեհափառի «անուրանալի խաղարարար ջանքերը»⁹ եւ հավաստում է, որ Ռուսաստանում Հայոց Կաթողիկոսին «...ճանաչում եւ գնահատում են որպես ռուս-հայկական բազմադարյան բարեկամության ակտիվ ջատագովի, մի մարդու, որը մեծ նպաստ ունի Կովկասում խաղաղասիրական գործունեություն ծավալելու մեջ»¹⁰:

Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի էկումենիկ ոգին ու Հայ եւ Ռուսին Եկեղեցիների ու ժողովուրդների միջեւ բարեկամական ու հոգեւոր կապերի հաստատումը բարձր է գնահատել նաեւ Ռուսինիայի Նախագահ էմիլ Կոնստանտինեսկուն, որ հայրապետին դիմելով՝ փաստում է. «Դուք Ձեր բարձր անհատականությամբ ճանաչված անձնավորություն եք քրիստոնյա ողջ աշխարհում: Դուք հանդես եք գալիս որպես մի շնորհաշատ հոգեւոր առաջնորդ եւ նվիրված կազմակերպիչ...: Դուք էկումենիկ ոգով մարտնչելով մերձեցնում եք Եկեղեցիները»¹¹: Միջեկեղեցական հարա-

⁸ «Էջմիածին», 2001, Թ., էջ 14: Միջեկեղեցական եւ միջկրոնական հարաբերությունների ծավալման գործում Վեհափառի ցուցաբերած լայնախոհության եւ մեծ հեղինակության համար Ֆրանսիայի նախագահը Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին շնորհել է Ֆրանսիայի «Պատվո լեգեոն» շքանշանի կոմանդորի աստիճան, տե՛ս «Էջմիածին», 2001, ԺԲ., էջ 20:

⁹ «Էջմիածին», 2005, Բ.—Գ., էջ 15:

¹⁰ «Էջմիածին», 2001, Ը., էջ 12: Հայ Ռուս ժողովուրդների եւ եկեղեցիների ավանդական բարեկամական հարաբերությունների, պետությունների միջեւ փոխշահավետ դաշնակից փոխգործակցության ամրապնդման, Ռուսահայ համայնքի հոգեւոր եւ մշակութային կյանքում անմիջական կարեւոր ներդրման համար ՌԴ Նախագահի հրամանագրով Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը պարգևատրվել է Ռուսաստանի Դաշնության «Բարեկամության շքանշանով», տե՛ս «Էջմիածին», 2006, Թ., էջ 21: Ռուս եւ հայ ժողովուրդների եւ եկեղեցիների համագործակցության եւ բարեկամության ամրապնդման գործում ունեցած մեծ ներդրման համար 2004 թ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը պարգևատրվել է Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու բարձրագույն «Ս. Անդրեաս Նախակոչ առաքյալ» շքանշանով, տե՛ս «Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 8: Իսկ Հայ Առաքելական Եկեղեցու եւ Մոսկվայի Պատրիարքարանի միջեւ բարեկամական հարաբերությունների զարգացման գործում ներդրած ավանդի եւ ծննդյան 70-ամյակի առիթով 2021 թ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը պարգևատրվել է նաեւ Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու «Փառքի եւ Պատվի» առաջին աստիճանի շքանշանով, տե՛ս <http://ter-hambardzum.net/>, 12 հոկտեմբերի 2021 թ.:

¹¹ «Էջմիածին», 2000, Թ., էջ 17: Այդ ներդրումների համար Ռուսինիայի Հանրապետության նախագահը Գարեգին Բ. Վեհափառին պարգևատրել է երկրի ազգային բարձրագույն

բերույթյունների ամրապնդման եւ հայ-ուկրաինական հոգեւոր կապերի զարգացման գործում Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի գործունեությունը բարձր է գնահատել նաեւ Ուկրաինայի Նախագահ Լեոնիդ Կուչման¹²։ Նույն փաստն է արձանագրել նաեւ Վրաստանի Նախագահ Էդուարդ Շեւարդնաձեն որ հավաստել է. «Դժվար է գնահատել այն ավանդը, որ Դուք ներդնում եք վրաց եւ հայ ժողովուրդների միջեւ դարավոր խաղաղության ամրապնդման, ջերմ ու հոգեւոր կապերի պահպանման գործում»¹³։ Իսկ Բուլղարիայի նախագահ Գեորգի Պրվանովը հավաստել է, որ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի գործունեությունը ոչ միայն խթանում է հայ եւ բուլղար ժողովուրդների հոգեւոր հաղորդակցման զորացումը, այլեւ՝ Բուլղարիայի եւ Հայաստանի Հանրապետությունների հարաբերությունների ընդլայնմանը, հայ-բուլղարական կապերի սերտացմանն ու զարգացմանը¹⁴։

Կարելի է շարունակել օրինակները, բայց վերոբերյալն էլ լիովին բավարար է վստահաբար պնդելու, որ Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետի հմուտ ղեկավարությամբ Հայ Եկեղեցին ակտիվ մասնակցություն է բերում ժողովուրդների բարեկամության եւ խաղաղ գոյակցության, միջազգային խաղաղարար կազմակերպությունների աշխատանքներում եւ ամենատարբեր նախաձեռնություններ ու երկխոսություն իրագործելու միջոցով իր լուծման է ներդնում ժողովուրդների եւ կրոնների փոխհարաբերությունների բարելավման, գոյություն ունեցող տարածայնությունների հաղթահարման եւ մարդկության կյանքում վճռորոշ դեր ունեցող քաղաքական ու կրոնական հոսանքների միջեւ համագործակցության զարգացման գործին։ Եւ դրանով իսկ մեկ անգամ եւս հավաստում է համամարդկային արժեքների հավատարիմ պաշտպանի իր կոչումը։

Հայոց Հայրապետը եւս, վերահաստատելով Հայ Եկեղեցու եւ հայ ժողովրդի հանձնառությունը ժողովուրդների եւ պետությունների խաղաղ ու ստեղծագործ փոխհարաբերությունների վերաբերյալ, մատնանշում է, որ պատմության ընթացքում մեր Եկեղեցին մշտապես իր առաքելության

պարգևելով՝ «Ռումինիայի աստղ» շքանշանով, տե՛ս անդ, էջ 16: 2012 թ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը պարգևատրվել է նաեւ Ռումինական Ուղղափառ եկեղեցու բարձրագույն՝ «Ռումինիայի հովանավոր Ս. Անդրեաս առաքյալ» շքանշանով, տե՛ս «Էջմիածին», 2012, Լ., էջ 7:

¹² Այդ գործունեության համար Հայոց Կաթողիկոսը պարգևատրվել է Ուկրաինայի Հանրապետության «Իշխան Յարոսլավ Իմաստուն» 5-րդ աստիճանի շքանշանով, տե՛ս «Էջմիածին», 2001, Ժ.-ԺԱ., էջ 148:

¹³ «Էջմիածին», 2001, Լ., էջ 13:

¹⁴ «Էջմիածին», 2002, Զ.-Է., էջ 9:

կարեւորագույն մասն է համարել ժողովուրդների միջեւ խաղաղ համակեցութեան, փոխհանդուրժողականութեան ու փոխըմբռնման հաստատմանն ուղղված գործընթացներին իր մասնակցութիւնը եւ անխոտոր ճանապարհով շարունակում է այդ առաքելութիւնը, քանի որ, ինչպէս Վեհափառն է հավաստում, «Հոգեւոր պետերը գիտակցում են ներկա կյանքի պայմաններում աշխարհի առջեւ ծառացած մարտահրավերները՝ ժողովուրդների մեջ հանդուրժողութեան ոգին զորացնելու եւ խաղաղ համակեցութեան կոչելու՝ բարի ապագա երաշխավորելու մարդկութեանը»¹⁵:

Համոզված, որ ժողովուրդներն իրենց բարի ու արդար երազների իրագործմանը կարող են հասնել, երբ առաջնորդվեն հավատին խարսխված ջերմ, եղբայրական, բարեկամական անանց հարաբերութիւններով¹⁶, Հայ Եկեղեցու հովվապետն այդ դիրքերից է պետական այրերի հետ քննարկել հայ համայնքների նկատմամբ պետական վերաբերմունքի հարցը: Այդ համապատկերում նա անդրադարձ է կատարել նաեւ միջեկեղեցական եւ էկումենիկ հարաբերութիւնների, ժողովուրդների միջեւ խաղաղութեան, եղբայրութեան եւ սիրո հաստատման գործում քրիստոնեական Եկեղեցու դերին:

Տարբեր երկրների բարձրագույն պետական այրերի հետ Հայոց Կաթողիկոսի հանդիպումների ընթացքում առանձնահատուկ կերպով շեշտադրվել է նաեւ կարեւոր այն ներդրումը, որը հայ համայնքներն ունեցել են եւ ունեն այդ երկրների հասարակական եւ մշակութային կյանքում: Կողմերը գոհունակությամբ են արձանագրել նաեւ դարերի ընթացքում ձեւավորված Հայ եւ քույր եկեղեցիների եւ այդ հիման վրա՝ ժողովուրդների բարեկամութիւնը: Մեծապէս կարեւորվել է նաեւ Հայ Եկեղեցու պատմական դերը տվյալ երկրի հայ համայնքի պահպանութեան եւ գործառնութեան ասպարեզում: Բարձր մակարդակի այդ հանդիպումների ընթացքում կողմերը գոհունակությամբ են արձանագրել նաեւ Հայաստանի հետ տարբեր երկրների ամրապնդվող բարեկամական կապերն ու փոխգործակցութեան շարունակական բնույթը:

Իր կողմից Հայոց հովվապետը հանուն մեր ժողովրդի եւ Եկեղեցու խորին շնորհակալութիւն է հայտնել այն երկրների նախագահներին եւ նրանց միջոցով այդ երկրների «մարդասեր եւ իրավասեր» ժողովուրդներին:

¹⁵ «Էջմիածին», 2005, Թ., էջ 159:

¹⁶ Տե՛ս «Էջմիածին», 2007, Զ.-է., էջ 11:

րին այն աջակցության եւ զորակցության համար, որ նրանք դրսևւորել են Յեղասպանության ահաւոր ողբերգությունը վերապրած հայ ժողովրդի տարագիր զավակներին հյուրընկալելու եւ նրանց հոգևւոր-ազգային կյանքը կազմակերպելու ժամանակ: Այդ հանդիպումների ընթացքում Վեհափառն առանձնակի երախտագիտություն է հայտնել նաեւ Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ այդ երկրների իշխանությունների կողմից մերօրյա հոգատար եւ բարյացակամ վերաբերմունքի համար: Խաղաղ գոյակցության եւ միջպետական հարաբերությունների ոլորտում կողմերն արձանագրել են նաեւ միջեկեղեցական եւ էկոմենիկ հարաբերությունների կարևորությունը:

Ֆրանսիայի Հանրապետության նախագահ Ժակ Շիրակի եւ Նիկոլա Սարկոզիի հետ հանդիպումների ընթացքում Հայոց Հայրապետն օրհնությունամբ եւ գնահատանքով է ընդգծել Ֆրանսիայի իշխանությունների հոգատար վերաբերմունքը Ֆրանսաբնակ հայորդիների նկատմամբ, որի արդյունքում ցեղասպանություն վերապրած Ֆրանսահայերը քրիստոնեական լավատեսությամբ եւ հույսով կարողացան իրենց հոգևւոր-ազգային կյանքը կազմակերպել Ֆրանսիայում եւ այսօր, որպես արժանավոր քաղաքացիներ, իրենց կարևոր ծառայությունն են բերում Ֆրանսիայի առաջընթացին եւ բարօրությանը¹⁷:

Ռուսաստանի Դաշնության նախագահ Վլադիմիր Պուտինի հետ առանձնազրույցի ընթացքում Հայոց Կաթողիկոսը գոհունակությամբ է արձանագրել, որ ինչպես ավանդաբար, այնպես էլ տվյալ պահին հայ եւ ռուս ժողովուրդների, Հայ Առաքելական եւ Ռուս Ուղղափառ եկեղեցիների ջերմ հարաբերությունները խարսխված են փոխադարձ անկեղծ սիրո եւ հարգանքի վրա: Կողմերի միջեւ արդյունավետ քննարկումներ են տեղի ունեցել նաեւ ՌԴ տարածքում Հայ Առաքելական եկեղեցու բնականոն եւ բեղմնավոր գործունեության ծավալմանն առնչվող հարցերի շուրջ¹⁸: Մեկ այլ հանդիպման ընթացքում Հայոց Հայրապետը շնորհակալություն է հայտնել Վ. Պուտինին հայ ժողովրդի գավակների հանդեպ ցուցաբերվող հոգատար վերաբերմունքի համար, որի շնորհիվ Ռուսաստանի օրհնյալ հողում բնակվող հայորդիներն ապրում են իրենց ազգային արժեքներով ու ավանդույթներով: ՌԴ նախագահը գոհունակությամբ է

¹⁷ Մանրամասները տե՛ս «Էջմիածին», 2001, ԺԲ., էջ 20–21, «Էջմիածին», 2006, Ժ.–ԺԱ., էջ 6, «Էջմիածին», 2011, Ժ., էջ 8:

¹⁸ «Էջմիածին», 2001, Ժ.–ԺԱ., էջ 25:

անդրադարձել հոգեւոր ոլորտում երկու երկրների փոխգործակցութեանը, նշելով, որ Ռուս Ուղղափառ եւ Հայ Առաքելական Եկեղեցիների միջեւ դարերի ընթացքում ձեւավորված եւ այսօր էլ շարունակվող ջերմ հարաբերությունների շնորհիվ երկու ժողովուրդների միջեւ առկա հարաբերությունները հոգեւոր հիմք ունեն¹⁹:

Տարբեր պետությունների ղեկավարների հետ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի երկխոսությունները իրենց նպաստն են բերել ազգերի միջեւ խաղաղության հաստատման ու ամրապնդման միջավայրի ձեւավորման գործին: Կողմերը մատնանշելով ժողովուրդների համերաշխ գոյակցության եւ փոխհարաբերությունների բազմադարյա պատմական փորձը, անդրադարձ են կատարել այդ գործընթացի հիմքում ընկած հանդուրժողականության եւ միջեկեղեցական հարաբերությունների անանց դերին: Փաստվել է նաեւ, որ դարերի փորձությունն ունեցող հոգեւոր կապերը այսօր էլ կարող են հիմք հանդիսանալ ժողովուրդների դրացիական հարաբերությունների սերտացման ու զարգացման գործում:

Այդ դիտանկյունից են ընթացել Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի եւ հյուրընկալ երկրների նախագահների քննարկումները:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հետ հանդիպմանը Բուլղարիայի նախագահ Գեորգի Պրվանովը վստահեցնել է, որ փոխգործակցությունը խթան կհանդիսանա ոչ միայն երկու ժողովուրդների հոգեւոր կապերի զորացման, այլեւ՝ Բուլղարիայի եւ Հայաստանի Հանրապետությունների հարաբերությունների ընդլայնման եւ հայ-բուլղարական կապերի սերտացման ու զարգացման գործում²⁰: Գեորգի Պրվանովի հետ երկրորդ եւ Բուլղարիայի նախագահ Ռումեն Ռադեւի հետ հանդիպումների ընթացքում, շեշտելով հասարակության մեջ քրիստոնեական բարձր արժեքների տարածման անհրաժեշտությունը, կողմերը կարեւորել են նաեւ Հայ եւ Բուլղար Եկեղեցիների ջերմ հարաբերությունները եւ հույս են հայտնել, որ դրանք էլ ավելի պիտի զորանան ու ամրապնդեն՝ ի շահ երկու քրիստոնյա ժողովուրդների²¹:

Ռումինիայի նախագահ էմիլ Կոնստանտինեսկուն, մատնանշելով հայ եւ ռումին ժողովուրդների բարեկամության ավանդական հարաբե-

¹⁹ «Էջմիածին», 2005, Բ.—Գ., էջ 15:

²⁰ «Էջմիածին», 2002, Զ.—Է., էջ 9:

²¹ «Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 4: Տե՛ս նաեւ <http://ter-hambardzum.net/>, 13 փետրվարի 2018 թ.:

րուծյունները, վկայել է նաեւ չափազանց գործուն եւ բեղմնավոր այն դերը, որ ունեցել է հայ համայնքը Ռումինիայի պատմության ընթացքում: Եւ դիմելով Հայոց Կաթողիկոսին հավաստել է, որ ժողովուրդների բարեկամության ջատագով լինելով՝ Վեհափառն իր գործունեությամբ դեպի հաջորդող հազարամյակ է «...փոխանցում բարեկամության եւ քրիստոնեական համագործակցության մղումները, որոնք առկա են դարերի ընթացքում մեր ժողովուրդների եւ Եկեղեցիների միջեւ»²²: Գարեգին Բ. Կաթողիկոսն անդրադառնալով հայ եւ ռումին ժողովուրդների դարերի փորձությունն անցած բարեկամությանն ու համագործակցությանը, ռումինահայ համայնքի գործուն եւ բեղմնավոր կյանքին, երկու երկրների բարեկամությանը եւ միջեկեղեցական երկխոսություններին, հայ համայնքի եւ Հայ Եկեղեցու սրբությունների հանդեպ ցուցաբերվող հոգատար վերաբերմունքի համար հանդիպումների եւ քննարկումների ընթացքում իր շնորհակալությունն է հայտնել նախագահ Հմիլ Կոնստանտինեսկուին: Փոխգործակցության այդ ոգին դրսևորվել է նաեւ Ռումինիայի նախագահներ Իոն Իլիեսկուի²³, Տրայան Բասեսկուի²⁴ եւ Ռումինիայի նախագահի ժամանակավոր պաշտոնակատար Կրին Անտոնեսկուի²⁵ հետ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հանդիպումների ընթացքում:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հայ եւ լեհ ժողովուրդների դարավոր բարեկամության փաստն է շեշտել Լեհաստանի նախագահ Բրոնիսլավ Կոմորովսկու հետ հանդիպման ընթացքում եւ հավելել է, որ այդ բարեկամության հիմքում ընկած են քրիստոնեական հավատը եւ արժեքները: Կաթողիկոսը դրանով է բացատրել այն, որ հայորդիները տարբեր պատմական հանգամանքներում ապաստան են գտել հավատակից եղբայր լեհ ժողովրդի հյուրընկալ երկրում եւ արժանացել են բարյացակամ վերաբերմունքի ու աջակցության: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը նաեւ գոհունակություն է հայտնել Հայաստանի եւ Լեհաստանի միջեւ փոխհարաբերությունների առավել սերտացման եւ տարբեր ոլորտներում համագործակցության զարգացման առիթով: Կողմերը գոհունակությամբ են փաստել դարերի ընթացքում հայ համայնքի կարեւոր դերակատարությունը Լեհաստանի կյանքում: Ընդգծվել է նաեւ, որ Լեհաստանը պետք է

²² «Էջմիածին», 2000, թ., էջ 17:

²³ «Էջմիածին», 2001, ժ.—ԺԱ., էջ 26:

²⁴ «Էջմիածին», 2006, ժ.—ԺԱ., էջ 8:

²⁵ «Էջմիածին», 2012, Ը., էջ 6—7:

ոչ միայն շարունակի պահպանել բարեկամությունը, այլև նպաստի երկու երկրների միջև համագործակցության զարգացմանը: Հանդիպման ընթացքում կողմերը կարեւորել են նաեւ Հայ եւ Կաթոլիկ Եկեղեցիների ջերմ փոխհարաբերությունները²⁶:

Երկու պետությունների, ժողովուրդների եւ եկեղեցիների համագործակցության առաջնության հարցը առանցքային է եղել նաեւ Հունաստանի Հանրապետության նախագահ Կարոլոս Պապուլիասի հետ Վեհափառ Հայրապետի հանդիպման ընթացքում: Կաթոլիկոսը գոհունակությամբ է փաստել հայրենի պետության եւ Հունաստանի Հանրապետության միջեւ հաստատված բարեկամական կապերի անհրաժեշտությունը: Կողմերն անդրադարձել են նաեւ Հայ եւ Հուլյն Ուղղափառ Եկեղեցիների միջեւ առկա ջերմ հարաբերություններին, ինչպես նաեւ հայ համայնքի հանդեպ Հունաստանի հոգատար վերաբերմունքին եւ ուշադրությանը: Անդրադարձ է կատարվել նաեւ պատմության ընթացքում հայ եւ հուլյն ժողովուրդներին բաժին ընկած փորձություններին²⁷:

Այդ ոգին տիրապետող է եղել նաեւ Կիպրոսի Հանրապետության նախագահ Դիմիտրիս Նրիստոֆիասի հետ հանդիպման ընթացքում: Գարեգին Բ. Հայրապետը շնորհակալությամբ է անդրադարձել Կիպրոսի հայ համայնքի հանդեպ պետական իշխանության ջերմ եւ հոգատար վերաբերմունքին, որի շնորհիվ կիպրահայերը լիարժեք հնարավորություն ունեն ապրելու իրենց ազգային-եկեղեցական եւ մշակութային կյանքով: Կողմերը կարեւորել են նաեւ տարեցտարի ավելի սերտացող եւ ամրապնդվող հայ-կիպրական կապերը²⁸:

Համագործակցության գործընթացների ծավալումն առաջնային է եղել նաեւ Ավստրիայի Դաշնային Հանրապետության նախագահների հետ Գարեգին Բ. Կաթոլիկոսի հանդիպումների եւ քննարկումների ընթացքում: Ավստրիայի Նախագահ Թովմաս Կլեյստիլի հետ հանդիպման ընթացքում կարծիքներ են փոխանակվել կրոնական համագործակցության տարբեր խնդիրների շուրջ²⁹: Հանձին Հայոց Նվիրապետի Նախագահ Հայնց Ֆիշերը ոչ միայն բարձր է գնահատել հայ ժողովրդի կյանքում Հայ Եկեղեցու դերը, այլև մեծապես արժեւորել է Ավստրիայի տնտեսա-

²⁶ «Էջմիածին», 2011, է., էջ 4–5:

²⁷ Տե՛ս «Էջմիածին», 2007, Զ.–է., էջ 10–11:

²⁸ Տե՛ս «Էջմիածին», 2009, է., էջ 5–6:

²⁹ Տե՛ս «Էջմիածին», 2001, Ժ.–ԺԱ., էջ 29:

կան-հասարակական կյանքում հայ համայնքի բերած նպաստը³⁰։ Մեկ այլ հանդիպման ընթացքում Հայնց Ֆիշերը բարձր է գնահատել նաեւ Ավստրիայում Հայկական Եկեղեցու եւ հայ համայնքի առկայությունը։ Կողմերը կարեւորել են նաեւ Հայ եւ Կաթոլիկ Եկեղեցիների եղբայրական հարաբերություններն ու գործակցությունը, ինչպես նաեւ հարավկովկասյան տարածաշրջանի հոգեւոր եւ աշխարհիկ առաջնորդների քառակողմ եւ եռակողմ հանդիպումները ի խնդիր խաղաղության պահպանման³¹։

Հայոց Կաթոլիկոսի եւ Ֆինլանդիայի Հանրապետության նախագահ տիկին Տարյա Հալոնենի հանդիպման ընթացքում մեծապես գնահատվել են երկու երկրների եւ ժողովուրդների զարգացող հարաբերությունները։ Այդ հոլովությունում կողմերն անդրադարձել եւ բարձր են գնահատել նաեւ Հայ Եկեղեցու, Ֆինլանդիայի Լյութերական եւ Ուղղափառ Եկեղեցիների միջեւ հաստատված ջերմ կապերը³²։

Գերմանիայի Կանցլեր Անգելա Մերկելի հետ քննարկումների ընթացքում մեծ դեր է վերագրվել Հայ Եկեղեցու եւ Գերմանիայի Կաթոլիկ ու Ավետարանական Եկեղեցիների հետ գործակցությունը։ Վեհափառ Հայրապետն ի դեմս կանցլեր Անգելա Մերկելի նաեւ իր շնորհակալությունն է հայտնել Գերմանիայի իշխանություններին հայկական համայնքի հանդեպ դրսևորվող հոգատար վերաբերմունքի համար։ Հանդիպման ընթացքում մտքեր փոխանակվեցին նաեւ ղարաբաղյան հակամարտության ներկա վիճակի առնչությամբ։ Վեհափառ Հայրապետն իր մտահոգությունն արտահայտեց Ադրբեջանի ղեկավարության՝ չդադարող ռազմատենչ հայտարարությունների կապակցությամբ, ինչը մեծապես վտանգում է հակամարտության խաղաղ կարգավորման հեռանկարները։ Ամենայն Հայոց Կաթոլիկոսն անթույլատրելի համարեց հայության հանդեպ ատելության եւ թշնամանքի հրահրումն Ադրբեջանում։ Մտահոգությունն արտահայտվեց Թուրքիայում քրիստոնեական փոքրամասնությունների իրավունքների սահմանափակման վերաբերյալ։ Անգելա Մերկելը, կիսելով ներկայացված մտահոգությունները, հաստատեց, որ Գերմանիան ջանքեր կգործադրի նպաստելու համար արժարժված խնդիրների հանգուցալուծմանը³³։

³⁰ Տե՛ս «Էջմիածին», 2005, ԺԲ., էջ 3։

³¹ Տե՛ս «Էջմիածին», 2012, Զ., էջ 7։

³² Մանրամասները տե՛ս «Էջմիածին», 2005, Թ., էջ 158–159։

³³ Տե՛ս <http://ter-hambardzum.net/>, 25 օգոստոսի 2018 թ.։

Իսկ Շվեդիայի Թագավորության խորհրդարանի նախագահ Անդրեաս Նորլենի հետ զրույցի ընթացքում Հայոց հովվապետը գոհունակությամբ է արձանագրել երկու երկրների միջեւ հարաբերությունների սերտացումը եւ փոխգործակցության զարգացումը: Նա իր գնահատանքն է հայտնել նաեւ Շվեդիայի Թագավորությանը՝ Հայաստանին ցուցաբերվող զորակցության համար: Քննարկվել են նաեւ Շվեդիայի հայ համայնքի եկեղեցական կյանքի հետ կապված հարցերը, որի գործունեության համար պետությունն ապահովում է անհրաժեշտ բոլոր պայմանները³⁴:

Համագործակցության եւ բարեկամական կապերի ծավալման կարեւորությունն առաջնային է համարվել նաեւ Շվեյցարիայի Համադաշնության նախագահ տիկին Միշելին Կալմի-Ռեյի հետ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիպման ընթացքում: Վեհափառը գոհունակություն է հայտնել Հայաստանի եւ Շվեյցարիայի միջեւ զարգացող համագործակցության կապակցությամբ: Մատնանշելով, որ երկու երկրներին միավորում է արժեքային համընդհանուր մի համակարգ, որի հիմքում ընկած է քրիստոնեական հավատը, իբրեւ հավատակից ժողովուրդների, Վեհափառը մեծապես կարեւորել է համագործակցության ընդլայնումը տարբեր բնագավառներում՝ վստահություն հայտնելով, որ Շվեյցարիայի նախագահի այցը Հայաստան մեծապես պիտի նպաստի երկու ժողովուրդների բարեկամության առավել ամրապնդմանը եւ արդյունավորմանը: Նշվել է նաեւ Շվեյցարիայի հայկական համայնքի կարեւոր դերակատարությունը այդ հարցում: Հայոց Հայրապետը գնահատանքով է անդրադարձել նաեւ առանց նախապայմանների Հայաստանի եւ Թուրքիայի հարաբերությունների կարգավորման գործում Կալմի-Ռեյի անձնական միջնորդական ջանքերին: Զրույցի ընթացքում Նորին Սրբությունն ու Շվեյցարիայի Համադաշնության նախագահը քննարկել են նաեւ տարածաշրջանում խաղաղության պահպանման, Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խաղաղ կարգավորման անհրաժեշտության, ինչպես նաեւ այս առումով տարբեր երկրների եւ միջազգային կառույցների բերած աջակցության հարցը: Արձանագրվել է նաեւ Հայ Եկեղեցու դերը միջեկեղեցական հարաբերությունների, Շվեյցարիայի հայոց թեմի եւ հայ համայնքի ազգային-եկեղեցական կյանքում³⁵:

³⁴ Տե՛ս <http://ter-hambardzum.net/>, 27 օգոստոսի 2019 թ.:

³⁵ «Էջմիածին», 2011, Գ., էջ 8—9:

Բարձր մակարդակի հանդիպումների հոլովույթում արժանահիշատակ է նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիպումը Իտալիայի Հանրապետության նախագահ Սերջիո Մատարելլայի հետ: Մատնանշելով, որ հայ եւ իտալացի ժողովուրդների բարեկամությունը պատմական խորին արմատներ ունի, Վեհափառը գոհունակություն է հայտնել, որ այսօր այդ բարեկամական կապերն առավել զարգանում եւ ամրապնդվում են երկու երկրների նախագահների սերտ գործակցության արդյունքում: Երկու երկրների եւ ժողովուրդների միջեւ բարեկամական հարաբերություններ ծավալելու գործում կողմերը կարեւորել են նաեւ Հայ եւ Կաթողիկե Եկեղեցիների դերակատարությունը եւ շարունակվող ջերմ փոխհարաբերությունները: Կողմերը փոխճանաչողության եւ հայ-իտալական բարեկամության զորացման գործում գնահատանքով են անդրադարձել նաեւ պատմության ընթացքում Իտալիայում ձեւավորված հայ համայնքի կարեւոր առաքելությունը եւ գոհունակություն են հայտնել, որ աշխույժ ազգային ու հոգեւոր լիարժեք կյանքով ապրող իտալահայ համայնքը այսօր եւս շարունակում է բարեկամական կամուրջ հանդիսանալ երկու երկրների միջեւ:

Իտալիայի նախագահը հավաստել է, որ իր այցը Հայաստան խորհրդանշում է հայ-իտալական ջերմ բարեկամությունը եւ որ իր հանդիպումները մեկ անգամ եւս փաստում են հայ-իտալական բարեկամության բարձր մակարդակը: Կողմերը քննարկել են նաեւ մերօրյա հակամարտությունների, մասնավորապես Միջին Արեւելքում տեղ գտած զարգացումների խնդիրը եւ իբրեւ աշխարհում խաղաղության հաստատման կարեւոր գործոն մատնանշել են միջկրոնական երկխոսության եւ հարաբերություններ ծավալման կարեւորությունը, որի հոլովույթում կարեւորվել է նաեւ Եկեղեցիների առաքելությունը³⁶:

Այդ ամենը թույլ է տալիս պնդել, որ տարբեր երկրների քաղաքական ղեկավարների հետ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիպումները եւ քննարկումները սոսկ պատմություն չեն, այլ Հայ Եկեղեցու ոգու եւ նրա Հովվապետի հավատամքի դրսեւորումն են միջազգային ասպարեզում, որի շնորհիվ հանրաճանաչ է դառնում եւ հայ ժողովրդի քրիստոնեական ինքնությանը, եւ Հայաստան երկիրը: Դրանով իսկ Հայոց Հովվապետի բազմաշխատ ջանքերով Հայ Առաքելական Եկեղեցին

³⁶ <http://ter-hambardzum.net/>, 31 հուլիսի 2018 թ.:

ոչ միայն նպաստում է հայ ժողովրդի բարոյական մղումների եւ պատմական հարուստ ավանդույթների միջազգայնացմանը, այլեւ Հայաստանի Հանրապետության զորացման ու շենացման պարտքի ու պատասխանատվության բարձրացմանը: Ըստ էության այդ հանդիպումները մի հարթակ են եղել, որն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին օգտագործել է նաեւ բարձրաձայնելու համազգային այնպիսի հիմնախնդիրներ, ինչպիսիք են Հայոց Ցեղասպանության ճանաչումը եւ դատապարտումը եւ Արցախյան հիմնահարցի արդարացի լուծումը:

Այդ հանդիպումների ընթացքում Վեհափառ Հայրապետն իր օրհնությունը եւ համայն հայության շնորհակալությունն է հայտնել այն երկրների ղեկավարներին եւ ժողովուրդներին, որոնք իբրեւ մարդկության դեմ ուղղված ոճիր պաշտոնապես ընդունել եւ դատապարտել են Հայոց Ցեղասպանությունը³⁷: Այդ դատապարտությունը, վստահեցրել է Հայոց Կաթողիկոսը, հիմք է ծառայում նաեւ նման ոճիրների կանխարգելման գործում, քանզի, պնդել է նա, «...ոճիրի դատապարտումն է այն ճանապարհը, որով պիտի կանխվեն դրանց հետագա կրկնությունները, բռնություններն ու ահաբեկչությունները»³⁸: Եւ համոզված, որ հայ ժողովրդի հավաքական հիշողության հնչեցումը, Հայոց ցեղասպանության միջազգային համընդհանուր ճանաչումն ու դատապարտումը «... դառնալու է մարդկային կամքի դրսեւորում, մերժելու բռնություններն ու պատերազմները»³⁹, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը համազգային դատի պաշտպանությունը հետամուտ է նաեւ այն պատճառով, որ այլեւս «...ոչ մի ժողովուրդ է՛լ չտեսնի ցեղասպանության ողբերգությունը»⁴⁰:

Այդ նպատակով նա Բուլղարիայի նախագահ Գ. Պրվանովի հետ զրույցում շեշտել է Հայոց ցեղասպանության դատապարտման կարեւորությունը, որպեսզի համայն աշխարհում այլեւս նման ահավոր ողբեր-

³⁷ Այդ կապակցությամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը նամակ է հղել ԱՄՆ նախագահ Զոգեֆ Բայդենին իր եւ ողջ հայ ժողովրդի անունից երախտագիտություն է հայտնել ապրիլյան շորայան ուղերձում վերջինիս արդարամիտ կեցվածքի եւ ԱՄՆ կողմից Հայոց Ցեղասպանության ճանաչման համար: Վեհափառ այդ ճանաչման ուրույն կարեւորությունը շեշտել է նաեւ, հաշվի առնելով նույն Թուրքիայի սատարմամբ Ադրբեջանի կողմից Արցախի դեմ 2020 թ. աշնանը սանձազերծված բարբարոսական պատերազմը, որի հետեւանքների հաղթահարման հարցում Մայր Աթոռ ակնկալում է ողջ միջազգային հանրության շուտափույթ հումանիտար ներգրավումը, <http://ter-hambardzum.net/>, 25 ապրիլի 2021 թ.:

³⁸ «Էջմիածին», 2004, Զ., էջ 20:

³⁹ «Էջմիածին», 2005, Զ., էջ 16–17:

⁴⁰ Տե՛ս «Էջմիածին», 2005, Զ., էջ 16–17:

գույթյուններ թույլ չտրվեն⁴¹։ Հայրապետը Մեծ Բրիտանիայի եւ Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության թագուհի Նորին Մեծություն էլիզաբեթ Երկրորդին է ներկայացրել 1915 թ. Հայոց ցեղասպանության ճանաչման ու դատապարտության անհրաժեշտությունը⁴²։ Երախտագիտություն է հայտնել ԱՄՆ Կոնգրեսի խոսնակ Նենսի Փելոսին եւ Կոնգրեսականներին, ովքեր հանձն են առել հանրայնացնել եւ հետամուտ լինել Հայոց ցեղասպանության ճանաչմանը⁴³։ Ավստրիայի Հանրապետության նախագահ Թոմաս Կլեյստիլին է ներկայացրել 1915 թ. Հայոց ցեղասպանության դատապարտման հրատապությունը⁴⁴։ Բրազիլիայի փոխնախագահ Միշել Թեմերի հետ հանդիպմանը հիմնավորել է Հայոց ցեղասպանության դատապարտման կարեւորությունը եւ այլն եւ այլն⁴⁵։

Տարբեր երկրների օրենսդիր եւ գործադիր իշխանությունների ղեկավարների հետ հանդիպումներում Վեհափառ Հայրապետը քննարկել է նաեւ Ղարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման եւ արդարացի լուծման անհրաժեշտությունը։ Նա կարեւորել է Ֆրանսիայի եւ նրա նախագահի դերը Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խնդրի խաղաղ կարգավորման գործընթացում⁴⁶։ Ավստրիայի Հանրապետության նախագահ Թոմաս Կլեյստիլին է ներկայացրել Ղարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման հրատապությունը⁴⁷։ Շնորհակալություն է հայտնել Ֆինլանդիայի նախագահին այն նպաստի համար, որ այդ երկիրը բերում է Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խաղաղ կարգավորման խնդրում⁴⁸։ Շվեյցարիայի Համադաշնության նախագահ Միշելին Կալմի-Ռեյի հետ կարեւորել է տարածաշրջանում խաղաղության պահպանման եւ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խաղաղ կարգավորման անհրաժեշտությունը⁴⁹։ Իր գնահատանքն է արտահայտել Իտալիայի նախագահ Սերջիո Մատարելլային՝ Ղարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման հարցում երկրի իշխանությունների

⁴¹ Տե՛ս «Էջմիածին», 2002, Զ.—Է., էջ 9։

⁴² Տե՛ս «Էջմիածին», 2004, Զ., էջ 16։

⁴³ «Էջմիածին», 2007, ԺԱ., էջ 25։

⁴⁴ Տե՛ս «Էջմիածին», 2001, Ժ.—ԺԱ., էջ 29։

⁴⁵ Տե՛ս «Էջմիածին», 2011, Ե., էջ 17։

⁴⁶ «Էջմիածին», 2006, Ժ.—ԺԱ., էջ 7։

⁴⁷ Տե՛ս «Էջմիածին», 2001, Ժ.—ԺԱ., էջ 29։

⁴⁸ «Էջմիածին», 2005, Թ., էջ 158։

⁴⁹ «Էջմիածին», 2011, Գ., էջ 8—9։

դրսեւորած հստակ կեցվածքի առնչությամբ⁵⁰: Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը իեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խաղաղ կարգավորման հիմնահարցը քննարկել է նաեւ Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիեւի հետ⁵¹:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ներդրումն անուրանալի է նաեւ հետխորհրդային Հանրապետությունների հետ երկկողմ հարաբերությունների եւ համագործակցության, ժողովուրդների խաղաղ գոյակցության եւ դրացիական համակեցության, հետխորհրդային երկրներում հայկական համայնքների եւ թեմերի նկատմամբ Մայր Աթոռի հոգեւոր եւ վարչական ամբողջական ու լիարժեք առաջնորդության գործում: Այդ համապատկերում կարեւոր ներդրում են նաեւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հանդիպումները եւ արդյունավետ քննարկումները Վրաստանի, Ուկրաինայի, Մոլդովայի եւ Բալթյան երկրների՝ էստոնիայի, լիտվայի եւ լատվիայի նախագահների հետ:

Վրաստանի Հանրապետության նախագահներ էդուարդ Շեւարդնաձեի⁵², Միխայիլ Սահակաշվիլիի⁵³, Գիորգի Մարգվելաշվիլիի⁵⁴ եւ Սալոմե Զուրաբիշվիլիի⁵⁵ հետ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հանդիպումների ընթացքում փաստվել է Հայ եւ վրաց ժողովուրդների դարավոր բարեկամությունը, Հայաստանի եւ Վրաստանի Հանրապետությունների «եղբայրական եւ սիրո» փոխհարաբերությունները, բարձր է գնահատվել վիրահայոց համայնքի դերը վրաց հասարակական կյանքում: Կողմերը մատնանշել են նաեւ այդ գործում Հայ եւ վրաց Եկեղեցիների պատմական դերը, ուրվագծել դրացիական այն հեռանկարները, որոնք կարող են կյանքի կոչվել այդ փոխհարաբերություններում: Հանդիպումների ընթացքում Վեհափառ բարձրաձայնել է նաեւ վիրահայությանը եւ վիրահայոց թեմին հուզող խնդիրները:

Այդ դիտանկյունից բնորոշ է Վրաստանի Հանրապետության վարչապետ Բիժինա Իվանիշվիլիի հետ Նորին Սրբության հանդիպումը, որի ընթացքում Հայոց Հայրապետը անդրադարձել է Վրաստանում հայկական պատմական սրբավայրերի պատշաճ պահպանության ու վերականգնման, ինչպես նաեւ հայ համայնքի հոգեւոր կարիքների բավարարման

⁵⁰ <http://ter-hambardzum.net/>, 31 հուլիսի 2018 թ.:

⁵¹ «Էջմիածին», 2010, Դ., էջ 31–32:

⁵² Տէս «Էջմիածին», 2000, Ե., էջ 9:

⁵³ Տէս «Էջմիածին», 2004, Բ.—Գ., էջ 3-), երկրորդ անգամ՝ «Էջմիածին», 2011, Զ., էջ 6:

⁵⁴ Տէս «Էջմիածին», 2014, Բ., էջ 4:

⁵⁵ Տէս <http://ter-hambardzum.net/>, 14 մարտի 2019 թ.:

համար անհրաժեշտ մի շարք հայկական եկեղեցիներ Վիրահայոց թեմին վերադարձնելու խնդրին: Վիրահայոց համայնքի անունից Նորին Սրբությունը դիմել է Բ. Իվանիշվիլիին, խնդրանքով որ Վրաստանի հայկական դպրոցներում դասավանդվի «Հայ ժողովրդի պատմություն» առարկան: Անդրադառնալով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի բարձրացրած խնդրներին՝ վարչապետը հավաստել է, որ անձնապես հանձն է առնում եկեղեցիների նորոգությունը եւ բոլոր անհրաժեշտ քայլերն անմիջապես կձեռնարկվեն հայկական եկեղեցիների պահպանության ուղղությամբ: Վարչապետն ընդառաջել է նաեւ «Հայ ժողովրդի պատմություն» առարկայի դասավանդումը հայկական դպրոցներում կազմակերպելու հարցին⁵⁶:

Բավականին արդյունավետ է եղել նաեւ Հայոց Կաթողիկոսի հանդիպումը Ուկրաինայի նախագահ Լեոնիդ Կուչմայի հետ: Կողմերը գոհունակությամբ վկայել են երկու երկրների եւ ժողովուրդների դարավոր բարեկամական կապերի ամրապնդումը: Գարեգին Բ. Հայրապետը երախտագիտությամբ է նշել Ուկրաինայի հայազգի քաղաքացիների նկատմամբ պետության ցուցաբերած ուշադրությունը: Քննարկումների ընթացքում անդրադարձ է կատարվել նաեւ ուկրաինահայ համայնքի ազգային-հոգեւոր կյանքի հրատապ հարցերին: Քննարկումների արդյունքում դրական քայլեր են կատարվել հայկական եկեղեցիների եւ եկեղեցաշինության հետ կապված խնդիրները, այդ թվում՝ մայրաքաղաք Կիևում հայկական նոր եկեղեցու կառուցման նպատակով հողահատկացման հարցը լուծելու գործում⁵⁷:

Արդյունավետ է եղել նաեւ Մոլդովայի Հանրապետության նախագահ Վորոնինի հետ Վեհափառ Հայրապետի հանդիպումը: Կողմերն անդրադարձել են հայ-մոլդովական բարեկամության ավանդական կապերին, երկու երկրների եւ ժողովուրդների մերօրյա հարաբերություններին: Կողմերն անդրադարձել են նաեւ Մոլդովայի հայ համայնքի եւ եկեղեցական կյանքին վերաբերող հրատապ խնդիրներին: Ընդառաջելով Վեհափառ Հայրապետին, Մոլդովայի նախագահը խոստացել է ըստ ամենայնի աջակցել տեղի հայ համայնքի խնդիրների լուծմանը, որպեսզի Հայ եկեղեցու հովվական գործունեությանը վարչական որեւէ արգելք չխոչընդոտի⁵⁸:

⁵⁶ Մանրամասները տես «Էջմիածին», 2013, Ա., էջ 12–13:

⁵⁷ «Էջմիածին», 2002, Ժ., էջ 15:

⁵⁸ «Էջմիածին», 2008, ԺԱ., էջ 13:

էստոնիայի Հանրապետության նախագահ Առնոլդ Ռյուտեի⁵⁹, Լիտվայի Հանրապետության նախագահներ Ռոլանդաս Պակսասի⁶⁰, Վալդաս Ադամկուսի⁶¹ եւ Գիտանաս Նաուսեդայի⁶², ինչպես նաեւ Լատվիայի Հանրապետության նախագահ Վալդիս Զատլերսի⁶³ հետ հանդիպումների ընթացքում Վեհափառը գոհունակությամբ է արձանագրել Հայաստանի եւ Բալթյան երկրների ու ժողովուրդների միջեւ օրեցօր զարգացող եւ ամրապնդվող բարեկամական կապերն ու փոխգործակցությունը:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը նաեւ իր գոհունակությունն ու շնորհակալությունն է հայտնել էստոնիայի, Լիտվայի եւ Լատվիայի նախագահներին եւ իշխանություններին՝ տեղի հայ համայնքի նկատմամբ ցուցաբերվող հոգածության համար: Նա ուրախությամբ է արձանագրել, որ այդ երկրներում բարելավվում է բնակվող հայերի ազգային-հոգեւոր կյանքը, որ հայկական համայնքները քրիստոնյա եղբայրների հետ միասին ապրում են համերաշխ, եղբայրական սիրով՝ ունենալով բոլոր ազատություններն ու հնարավորությունները կազմակերպելու իրենց հոգեւոր, ազգային ու մշակութային կյանքը: Քննարկումների ընթացքում անդրադարձ է կատարվել նաեւ Եկեղեցու հասարակական կարեւոր դերին, միջեկեղեցական եւ միջկրոնական հարաբերություններին, ինչպես նաեւ խոսվել է աշխարհում խաղաղության, ժողովուրդների միջեւ եղբայրության եւ սիրո հաստատման գործում քրիստոնեական Եկեղեցիների ջանքերի մասին: Այդ հանդիպումների եւ քննարկումների արդյունքում էլ Ռուսաստանի եւ Նոր Նախիջեւանի հայոց թեմից առանձնացվելով՝ 2020 թ. Հայրապետական սրբատառ կոնդակով ստեղծվել է Բալթյան երկրների հայոց թեմը՝ առաջնորդանիստ կենտրոն ունենալով Ռիգա քաղաքը⁶⁴:

Վեհափառ Հայրապետն իր գոհունակությունն է արտահայտել նաեւ Բալկանյան երկրների հետ նախագահների մակարդակով սկսված երկկողմ հարաբերությունների եւ նախանշվող համագործակցության, ժողովուրդների խաղաղ գոյակցության եւ դրացիական համակեցության, մի-

⁵⁹ Տե՛ս «էջմիածին», 2004, ԺԱ.—ԺԲ., էջ 14:

⁶⁰ Տե՛ս «էջմիածին», 2003, Թ., էջ 132:

⁶¹ Տե՛ս «էջմիածին», 2006, Դ., էջ 24:

⁶² Տե՛ս <http://ter-hambardzum.net/>, 25 ապրիլի 2021 թ.:

⁶³ «էջմիածին», 2009, ԺԲ., էջ 7: Լատվիայի նախագահի հետ Վեհափառ Հայրապետի երկրորդ հանդիպման մասին տե՛ս «էջմիածին», 2011, Զ., էջ 47:

⁶⁴ Տե՛ս <http://ter-hambardzum.net/>, 24 հունվարի 2020 թ.:

ջեկեղեցական հարաբերություններում եկեղեցիների համագործակցության, խաղաղ աշխարհի կառուցման գործում հոգեւոր առաջնորդների կարեւոր դերակատարության, այլ կրոնների հետ խաղաղ գոյակցության պատմական փորձառության, միջկրոնական երկխոսության մեջ ներգրավվածության, հայկական մշակույթի, համաշխարհային քաղաքակրթության մեջ հայ ժողովրդի կարեւոր ներդրման, եւրոպական արժեհամակարգի եւ հրատապ այլ հարցերի վերաբերյալ, որոնք էլ հանդիսացել են Խորվաթիայի Հանրապետության նախագահ Ստեպան Մեսիչի⁶⁵, Սերբիայի Հանրապետության նախագահ Բորիս Տադիչի⁶⁶ եւ Սլովենիայի Հանրապետության նախագահ Դանիլո Թյիրկի հետ⁶⁷ քննարկումների առարկան։ Հայոց Կաթողիկոսն, անդրադառնալով պետությունների եւ ժողովուրդների միջեւ ստեղծված եղբայրական ջերմ կապերին, հույս է հայտնել, որ ի շահ հայ եւ բալկանյան բարեկամ քրիստոնյա ժողովուրդների բարօրության ապագայում առավել կգորանան ու կամրապնդվեն երկրների միջեւ կապերը։

Սփյուռքահայ թեմերի նկատմամբ Մայր Աթոռի հոգեւոր եւ վարչական ամբողջական ու լիարժեք առաջնորդության, ինչպես նաեւ բազմահարթ կրոնական տարածության մեջ գործող հայկական սփյուռքի առջեւ կանգնած ազգամիջյան, միջհավատքային եւ միջկրոնական հարաբերությունների իմաստավորման գործում ուրույն դեր են կատարել նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիպումներն ու քննարկումները Հյուսիսային եւ Հարավային Ամերիկայի պետական իշխանության բարձրագույն ներկայացուցիչների հետ։

Միացյալ Նահանգներ կատարած Հովվապետական անդրանիկ այցելության ժամանակ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների նախագահ Զորջ Բուշ Կրտսերի⁶⁸ եւ ԱՄՆ Կոնգրեսի խոսնակ Նենսի Փելոսիի հետ հանդիպումների ժամանակ իր գնահատանքն է հայտնել ԱՄՆ իշխանություններին հայ համայնքի նկատմամբ ցուցաբերվող հարգանքի եւ հոգածության համար, որի շնորհիվ ամերիկաբնակ հայորդիները հնարավորություն ունեն ազատորեն դավանելու իրենց քրիստոնեական հավատը։ Կողմերը կարեւորել են նաեւ Հայաստանի վերակառուցման

⁶⁵ «Էջմիածին», 2009, Ե., էջ 11:

⁶⁶ «Էջմիածին», 2009, է., էջ 8:

⁶⁷ «Էջմիածին», 2010, Ժ., էջ 7–8:

⁶⁸ Տես «Էջմիածին», 2001, Ե., էջ 27:

գործում ԱՄՆ օգնությունը, մատնանշել ԱՄՆ ջանքերը հարավկովկասյան տարածաշրջանում կայուն եւ ապահով միջավայրի հաստատման գործում⁶⁹։ Եկեղեցական արարողությունների եւ հայկական համայնքի հետ հանդիպումների ընթացքում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը գոհունակությունամբ հավաստել է, որ ԱՄՆ լիիրավ քաղաքացիներ լինելով, ամերիկահայ համայնքները ամերիկյան ազատ կյանքի պայմաններում պահպանել են իրենց հավատքը եւ ազգային սովորությունները։ Նա բարձր է գնահատել նաեւ այն պարագան, որ քրիստոնյա հայի իրենց նկարագրով ամերիկահայերը հարգանք ու վստահություն են վայելում այդ հզոր երկրում եւ իրենց ազնիվ ու գնահատելի ներդրումն են բերում ինչպես ամերիկյան կյանքին, այնպես էլ հայ-ամերիկյան դրացիական հարաբերությունների զորացման գործին։

Կանադայի վարչապետ ժան Կրեթյենի հետ հանդիպման ժամանակ Վեհափառ Հայրապետն իր գնահատանքն ու շնորհակալությունը հայտնեց վարչապետին՝ Կանադայի հայության նկատմամբ դրսևւորած իր հոգածու եւ ուշադիր վերաբերմունքի համար։ Վարչապետը եւս իր ուրախությունը հայտնեց հանդիպման համար՝ ողջունելով Վեհափառ Հոր ներկայությունը Կանադայում եւ հայտնելով իր շնորհակալությունը, որ հայությունը գործուն մասնակցություն է բերում երկրի բարգավաճման գործին⁷⁰։

Ուրուգվայի Հանրապետության նախագահ Խորխե Բարոսե Իբանիեզիի հետ հանդիպմանը Հայոց Հայրապետը բարձր է գնահատել Ուրուգվայի իշխանությունների հոգածությունը հայ համայնքի եւ Հայոց Եկեղեցու հանդեպ։ Փոխադարձաբար կարեւորվել է նաեւ բազմազգ երկրում ազգային-մշակութային արժեքների պահպանումը եւ փոխհարստացումը։ Ուրուգվայի նախագահը հավաստել է նաեւ, որ այս հանդիպումը իր կարեւոր նպաստը պետք է բերի Հայաստանի եւ Ուրուգվայի միջեւ դիվանագիտական հարաբերությունների հետագա ընդլայնմանը եւ զորացմանը⁷¹։ Ուրուգվայի նախագահ Խոսե Մուխիկան, մատնանշելով Ուրուգվայի Հանրապետությունում բնակվող հայորդիների բերած մեծ ջանքերն ու երկրի առաջընթացի, բարօրության ու բարգավաճման գործում ունեցած ներդրումը, իր մեծ հարգանքն ու սերն է արտահայտել հայ ժողովրդի

⁶⁹ «Էջմիածին», 2007, ԺԱ., էջ 25։

⁷⁰ «Էջմիածին», 2001, Ե., էջ 21։

⁷¹ Տես անդ, էջ 28։

նկատմամբ եւ նշել է, որ մեծապէս տպավորված է հայ մշակույթով: Իր հերթին Վեհափառ Հայրապետը բարձր է գնահատել Ուրուգվայի իշխանությունների շարունակական սատարումն ու աջակցութիւնը հայ համայնքին եւ Ուրուգվայի Հայոց թեմին⁷²:

Հավաստելով, որ Մեծ եղեռնից հետո Արգենտինան երկրորդ հայրենիք է դարձել «այստեղ ապաստանած հայերի եւ նրանց այսօրվա սերունդների համար», Վեհափառ Հայրապետը Արգենտինայի Հանրապետության նախագահ Նեստոր Քիրշների հետ հանդիպմանը բարօրութիւն եւ բարգավաճում է մաղթել այդ հյուրընկալ երկրին: Նախագահը բարձր է գնահատել երկրի կյանքում արգենտինահայութիւն կարեւոր ներդրումը եւ ունեցած դերը⁷³: Իսկ Արգենտինայի նախագահ տիկին Քրիստինա Կիրշների հետ հանդիպմանը Հայոց Հայրապետը գնահատանքով է անդրադարձել Հայոց Ցեղասպանութիւն ճանաչմանն ու դատապարտմանը Արգենտինայի Խորհրդարանում եւ Սենատում եւ գոհունակութիւն է հայտնել նախագահին Արգենտինայի հայ համայնքի վերաբերյալ գնահատանքի խոսքերի համար:

Իսկ Բրազիլիայի փոխնախագահ Միշել Թեմերի հետ հանդիպման ընթացքում Նորին Սրբութիւնն անդրադարձել է Հայաստանի եւ Բրազիլիայի միջեւ ամրացող հարաբերութիւններին: Հայ համայնքի հանդեպ բարյացակամ վերաբերմունքի եւ մշտապէս դրսևորվող աջակցութիւն համար Վեհափառն իր գնահատանքն է բերել Բրազիլիայի իշխանութիւններին, հավաստելով, որ դրա շնորհիվ բրազիլահայերը կազմակերպել են իրենց ազգային-եկեղեցական կյանքը եւ ոչ միայն մեծ ներդրում ունեն երկրի առաջընթացի ու բարգավաճման, այլեւ՝ հայ-բրազիլական հարաբերութիւնների սերտացման շնորհակալ գործում: Բրազիլիայի փոխնախագահը, ողջունելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի այցը Բրազիլիա, վստահութիւն է հայտնել, որ այն մեծապէս պիտի նպաստի երկու երկրների ու ժողովուրդների միջեւ բարեկամութիւն ամրապնդմանը եւ համագործակցութիւն առավել արգասավորմանը:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը համանման հարցեր է քննարկել նաեւ Զիլիի նախագահ Միգել Խուան Պիներայի հետ հանդիպման ընթացքում⁷⁴:

⁷² Անդ, էջ 18–19:

⁷³ Անդ, էջ 43:

⁷⁴ Տես «Էջմիածին», 2011, Ե., էջ 36:

Այդ ամենը թույլ է տալիս պնդել, որ վերոբերյալ եւ բարձր մակարդակի այլ հանդիպումների ընթացքում մասնակից պետական այրերը գնահատանքով ու հարգանքով են հավաստել Հայոց Հայրապետի եկեղեցաշեն, հայրենաշեն եւ խաղաղարար գործունեությունը, անձնական անուրանալի ներդրումը միջպետական հարաբերությունների ամրապնդման եւ զարգացման, միջեկեղեցական եւ էկոմենիկ հարաբերությունների ծավալման գործում: Պետական բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց հետ հանդիպումների ընթացքում մեծապես կարեւորվել է նաեւ տարբեր երկրներում հայկական համայնքների պահպանման խնդիրը, որը հիմնականում իրականացվում է Հայ Առաքելական եկեղեցու, ինչպես նաեւ տեղերի հայկական եկեղեցական հաստատությունների միջոցով:

Այդ հանդիպումների ընթացքում բարձր է գնահատվել նաեւ Հայոց Հայրապետի գործուն դերը կրոնների երկխոսության եւ միջկրոնական հարաբերությունների ծավալման գործում:

Փաստերը վկայում են, որ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը կրոնների երկխոսության եւ միջկրոնական հարաբերությունների հիմնախնդիրների լուծման գործընթացի անքակտելի տարրեր է համարել դավանական հանդուրժողականությունը, փոխվստահությունն ու փոխադարձ հարգանքը, ինչպես նաեւ հավասարազորության զգացումը: Այդ կապակցությամբ Վեհափառը նկատում է, որ կրոնական առաջնորդներից «...յուրաքանչյուրը ցանկանում է հարթված տեսնել իր մտահոգությունները, լուծված՝ իր դժվարությունները: Սակայն արդի դարի փոխշաղկապված իրականության մեջ դրանք, որքան էլ առանձնակի ու յուրահատուկ, այնքան էլ հարաբերված են նաեւ, ու նրանց կարգավորման բոլոր խնդիրները պետք է առաջնորդվեն միայն խաղաղ ուղիներով, օրինականության, արդարության եւ իրավունքի հարգումով»⁷⁵: Այդ հոլովույթում Վեհափառ Հայրապետը միանգամայն հիմնավոր վստահեցնում է, որ միջկրոնական գործակցության ոլորտում Հայ եկեղեցու պատմական փորձը կարող է մեծապես օգտակար լինել խաղաղության ամրապնդման, միջկրոնական տարաձայնությունների հարթման, մշակութային եւ հոգեւոր համագործակցության ոլորտներում արդյունավետ միջոցներ որոնելու եւ ներդնելու գործում:

⁷⁵ «Էջմիածին», 2004, Բ.—Գ., էջ 9—10:

Այս վերջինս կարելի է փաստել կրոնների երկխոսության, միջկրոնական գործակցության, քրիստոնյա եւ իսլամադավան ժողովուրդների փոխհամաձայնության եւ համակեցություն համապատկերում մեծ կարեւորություն ներկայացնող իսլամադավան երկրների ղեկավարների հետ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիպումների օրինակով: Հատկանշական է նաեւ այն, որ հարցի կարեւորությամբ թելադրված իսլամադավան երկրների պետական այրերի հետ հանդիպումներին զուգընթաց երկխոսության եւ միջկրոնական հարաբերությունների ծավալման նպատակով Վեհափառը հանդիպումներ է ունեցել նաեւ այդ երկրների հոգեւոր առաջնորդների հետ:

Այդ հոլովույթում Հայոց Նվիրապետը շնորհակալ հոգով իր բարեմաղթանքներն ու օրհնությունն է բերել իսլամադավան հյուրընկալ երկրների քաղաքական ու կրոնական իշխանություններին եւ հավատավոր իսլամ ժողովրդին՝ հայերի նկատմամբ իրենց ազնիվ ու բարի վերաբերմունքի համար, ինչը մեկ անգամ եւս վկայում է, որ «Հավատքի, բարության, կարեկցության ներուժը, որ ընդհանուր է քրիստոնեության եւ իսլամի համար, կարող է եւ պետք է հաշտեցնող հզոր ուժ դառնա»⁷⁶: Նա վկայել է նաեւ, որ հայ համայնքների նկատմամբ ցուցաբերված այդ բարյացակամ եւ եղբայրական վերաբերմունքը միանգամայն բնականոն ճանապարհով արժանացել է նաեւ հայորդիների սիրուն ու գնահատանքին:

Իրանի իսլամական Հանրապետության նախագահ Մոհամմադ Խամեիի հետ հանդիպման ժամանակ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ուրախությամբ է նշել, որ Իրանի հետ Հայաստանի հարաբերությունները նոր զարգացում եւ առաջընթաց են ապրում եւ մաղթել է, որ դրանք առավել ամրապնդվեն եւ զորանան ի փառս Աստծու եւ ի բարօրության մեր երկու բարեկամ ժողովուրդներին: Նա շեշտել է նաեւ դարերի ընթացքում Իրանի իշխանությունների բարեխնամ վերաբերմունքը Մայր Աթոռի

⁷⁶ «Էջմիածին», 2000, ԺԱ., էջ 24: Փաստերը թույլ են տալիս պնդելու, որ բանակցող հոգեւոր առաջնորդները հանուն «արդար խաղաղության» եւ «ընդունելի համաձայնության» միջկրոնական համագործակցության եւ երկխոսության անհրաժեշտությունը առաջին հերթին տեսնում են այն բանում, որ «Կրոնը իր զինանոցում չունի քաղաքական, տնտեսական կամ ուժային միջոցներ՝ հակամարտության կողմերի վրա ազդելու համար: Նրա գեները եւ ուժը Բարձրալ Արարչի օրհնությամբ սրբագործված խոսքն է., սիրո եւ ճշմարտության խոսքը: Մեր բարեգութ եւ ողորմած Տերը խրատում է քրիստոնյաներին. «Խաղաղության մեջ եղեք բոլոր մարդկանց հետ», եւ կոչ է անում մոսուլմաններին. «Մարդիկ, խաղաղության մեջ մտեք», անդ:

հանդեպ եւ գոհունակություն է հայտնել այն ուշադրության եւ հոգատարության համար, որ Իրանի իշխանությունները հարյուրամյակներ շարունակ դրսևորել են հայ համայնքի հանդեպ՝ հնարավորություն ընձեռելով, որ այն ազատորեն ապրի իր ազգային մշակութային ու հոգեւոր կյանքով: Կողմերը կարեւորել են նաեւ հոգեւոր առաջնորդների դերն ու առաքելությունը տարածաշրջանային խնդիրների լուծման գործում⁷⁷:

Թուրքմենստանի նախագահ Գուրբանգուլի Բերդիմուհամեդովի հետ հանդիպման ընթացքում եւս Վեհափառ Հայրապետը բարձր է գնահատել երկու երկրների միջեւ առկա եղբայրական ջերմ հարաբերությունները եւ վստահություն է հայտնել, որ Թուրքմենստանի նախագահի այցը Հայաստան նոր խթան պիտի հանդիսանա հարաբերությունների առավել սերտացման եւ զարգացման համար: Նա իր գնահատանքն է հայտնել Թուրքմենստանի նախագահին՝ հայ համայնքի հանդեպ ցուցաբերվող հոգատար եւ ջերմ վերաբերմունքի համար, որի արդյունքում հայ ժողովրդի զավակները կարողանում են կազմակերպել նաեւ իրենց հոգեւոր ու մշակութային կյանքը: Այս առիթով Վեհափառը դիմել է Թուրքմենստանի նախագահին՝ հնարավորություն ընձեռել վերականգնելու Թուրքմենբաշիի խորհրդային տարիներին ավերված հայկական եկեղեցին, ինչը կնպաստի Հայ Եկեղեցու լիարժեք գործունեությանը Թուրքմենստանի հայ համայնքի կյանքում եւ նոր մակարդակի կբարձրացնի երկու երկրների միջկրոնական երկխոսությունը: Ի պատասխան՝ Թուրքմենստանի նախագահը հանձնարարական է տվել հանդիպմանը ներկա Թուրքմենստանի կառավարության ներկայացուցիչներին՝ քննարկելու հարցը եւ դրական լուծում տալու Հայ Եկեղեցու խնդրին: Նա նաեւ Թուրքմենստան այցելելու հրավեր է ուղղել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին⁷⁸:

Ի խնդիր ժողովուրդների համար ավելի խաղաղ, ապահով ու բարօր կյանքի կերտման՝ կրոնների եւ մշակույթների երկխոսության դերը կարեւորվել է նաեւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի եւ Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի հանդիպման ընթացքում: Կողմերը մեծ նշանակություն են վերագրել նաեւ երկու ժողովուրդների փոխայցելություններին եւ շփումներին, որոնք ավելի պիտի զորացնեն փոխվստահության եւ համագործակցության ոգին⁷⁹:

⁷⁷ «Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 3:

⁷⁸ «Էջմիածին», 2012, ԺԱ., էջ 4:

⁷⁹ «Էջմիածին», 2010, Դ., էջ 32:

Կրոնների երկխոսության եւ խաղաղ համակեցության անուրանալի օրինակ պետք է համարել արաբական երկրների պետական իշխանության ղեկավարների հետ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հանդիպումները: Այդ հանդիպումների ընթացքում հայոց բազմաշխատ Հովվապետն առաջնահերթություն է համարել նաեւ միջկրոնական հարաբերությունների եւ կրոնների երկխոսության հարցը: Հարցի կարեւորությամբ թելադրված պետական այրերի հետ հանդիպումներին զուգընթաց նա հանդիպումներ է ունեցել նաեւ այդ երկրների կրոնական առաջնորդների հետ: Վեհափառ Հայրապետը շնորհակալ հոգով իր բարեմաղթանքներն ու օրհնությունն է բերել հյուրընկալ այդ երկրների քաղաքական ու կրոնական իշխանություններին եւ հավատավոր իսլամ ժողովրդին՝ հայերի նկատմամբ իրենց ազնիվ ու բարի վերաբերմունքի համար: Ի թիվս այլ հարցերի նա հավաստել է, որ այդ բարյացակամ եւ եղբայրական վերաբերմունքն արժանացել է նաեւ հայրողիների սիրուն ու գնահատանքին:

Հորդանանի Հաշիմյան թագավորության միապետ Աբդալլահ Բ. Հուսեյնի հետ հանդիպման ժամանակ Վեհափառը շնորհակալության ու երախտիքի խոսք է ուղղել Հաշիմյան բոլոր գահակալներին, որոնց հովանու ներքո օսմանցիների ջարդերից ու հալածանքներից մազապուրծ տարագիր հայերը պահպանել են իրենց ազգային ու եկեղեցական ավանդույթները⁸⁰: Հորդանանի միապետի եւ Հայոց Հայրապետի մեկ այլ հանդիպման ընթացքում Վեհափառ Հայրապետը շնորհակալության է հիշատակել հայ համայնքի եւ Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքության նկատմամբ Հորդանանի իշխանությունների ցուցաբերած հոգատար վերաբերմունքը եւ այն որակել է որպես ձեւավորված բարեկամական հարաբերությունների լավագույն դրսևորում⁸¹:

Անդրադառնալով պատմական հանգամանքների բերումով ձեւավորված հայկական մեծ սփյուռքի եւ զանազան մշակույթների ու կրոնների կողքին ապրելու իրողությանը՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը կրոնական զգացումների շարաշահումների հիման վրա ձեւավորված հակամարտություններից եւ անհանդուրժողականության դրսևորումներից հասարակությունները զերծ պահելու համար մեծապես կարեւորել է նաեւ տարբեր երկրների հոգեւոր առաջնորդների միջեւ սերտ համագործակցությունը: Նա հավաստել է նաեւ, որ Հայաստանի եւ Հորդանանի մի-

⁸⁰ «Էջմիածին», 2000, Ա., էջ 35:

⁸¹ Տե՛ս <http://ter-hambardzum.net/>, 11 փետրվարի 2020 թ.:

ջեւ հարաբերությունները եւ Հորդանանի հայ համայնքի կյանքը կարող են եղբայրության եւ խաղաղ համակեցության լավագույն օրինակը լինել շատ ազգերի համար՝ քրիստոնեություն-իսլամ եւ այլ միջկրոնական հարաբերությունների կառուցման գործում⁸²։

Անդրադառնալով հայ համայնքի կարեւոր դերակատարությանը Հորդանանում եւ Մերձավոր Արեւելքի երկրներում՝ թագավոր Աբդալլահ Երկրորդը հույս է հայտնել, որ Հայաստանի հետ կապերի զարգացմամբ կգործանա նաեւ Հորդանանի հայ համայնքը։ Նա վերահաստատել է նաեւ իր պատրաստակամությունը՝ շարունակելու զորակցությունը Հայոց Եկեղեցուն եւ Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքությանը։ Նա նաեւ մտահոգություն է խոսել Մերձավոր Արեւելքի իրավիճակի, քրիստոնեական ներկայության նվազման խնդրի եւ մասնավորապես Սիրիայի հայկական համայնքի մասին եւ պատրաստակամություն է հայտնել անհրաժեշտ զորակցություն ցուցաբերել հայկական քրիստոնեական ներկայության պահպանման ուղղությամբ⁸³։

Հայ եւ արաբ ժողովուրդների դարավոր բարեկամության, քրիստոնեություն-իսլամ երկխոսության, Հայ Եկեղեցու միջեկեղեցական եւ միջկրոնական հարաբերությունների հարցերը քննարկվել են նաեւ Լիբանանի Հանրապետության նախագահների հետ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հանդիպումների ընթացքում։

Նախագահ էմիլ Լահուդի հետ հանդիպմանը փաստվել է երկու ժողովուրդների դարավոր բարեկամությունը։ Լիբանանի նախագահը բարձր է գնահատել հայերի, որպես Լիբանանի լիարժեք քաղաքացիների կարեւոր ներդրումը երկրի կյանքում⁸⁴։ Լիբանանի Հանրապետության նախագահ Միշել Սլեյմանի հետ հանդիպման ժամանակ կողմերը մեկ անգամ եւս հաստատել են երկու ժողովուրդների բարեկամությունը եւ փաստել են, որ այսօր Հայաստանի եւ Լիբանանի միջեւ հարաբերությունները զարգանում են դարավոր այդ բարեկամության ոգուն համահունչ։ Իր հերթին Լիբանանի նախագահը գնահատանքով է անդրադարձել հայերի պատմական ներկայությանը Լիբանանում եւ երկրի քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային կյանքում կարեւոր ծառայությանը⁸⁵։

⁸² Տե՛ս անդ։

⁸³ Տե՛ս անդ։

⁸⁴ Մանրամասները տե՛ս «Էջմիածին», 2001, Ե., էջ 44—45։

⁸⁵ Մանրամասները տե՛ս «Էջմիածին», 2011, ԺԲ., էջ 5

Արդեն Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի եւ Լիբանանի Հանրապետության նախագահ Միշել Աունի հետ հանդիպման ընթացքում մեկ անգամ եւս վերահաստատվել է, որ հայ-լիբանանյան սերտ կապերն ունեն պատմական խոր արմատներ՝ ամրորեն խարսխված փոխադարձ վստահության վրա եւ վայելում են երկրի իշխանությունների հարգանքն ու հոգածու վերաբերմունքը: Նախագահ Աունը մատնանշեց նաեւ Լիբանանի հայկական համայնքի մեծ ներդրումը երկրի կյանքում, տնտեսական, մշակութային, կրթական եւ այլ ոլորտներում: Կողմերը կարեւորել են նաեւ կրոնների եւ հոգեւոր առաջնորդների խաղաղասիրական առաքելության դերը⁸⁶:

Սիրիայի Արաբական Հանրապետության նախագահ Բաշար Ալ-Ասադի հետ հանդիպումների ընթացքում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր ուրախությունն է հայտնել, որ երկու երկրների միջեւ բազմադարյա հարաբերություններն անխաթար կերպով, բարեկամական նույն ջերմ զգացումներով շարունակվում եւ առավել ամրապնդվում են նոր համագործակցությամբ եւ իրագործումներով: Նա բարձր է գնահատել Սիրիայի ժողովրդի հյուրընկալ ոգին եւ իշխանությունների հոգատար վերաբերմունքը սիրիաբնակ հայորդիների նկատմամբ՝ հավելելով, որ հայ ժողովուրդը երբեք չի մոռանա Սիրիայի եղբայր ժողովրդի աջակցությունը, որ ցուցաբերվեց Մեծ եղեռնից մազապուրծ եղած հազարավոր հայերի հանդեպ: Հայոց Հայրապետը աշխարհի առջեւ ծառացած հիմնախնդիրների լուծման գործում կարեւորել է նաեւ միջեկեղեցական եւ միջկրոնական հարաբերությունների դերը եւ հոգեւոր առաջնորդների համերաշխ համագործակցությունը ի սեր ժողովուրդների բարօրության: Բաշար Ալ-Ասադը անդրադարձել է Սիրիայի կյանքում հայ ժողովրդի զավակների կարեւոր ներդրմանը եւ ընդգծել կրոնների կարեւոր առաքելությունը մարդկանց կյանքում⁸⁷: Երկրորդ հանդիպման ընթացքում եւս Բաշար Ալ-Ասադը մեծապես գնահատել է Սիրիայի ներքին կյանքում իրենց լուրջ ներդրումն ունեցած հայ համայնքի դերը եւ միջեկեղեցական ու միջկրոնական երկխոսությունների զարգացմանն ի շահ գործադրած Նորին Սրբության անձնական ջանքերը⁸⁸:

Կրոնների երկխոսության, միջկրոնական գործակցության եւ քրիստոնյա-իսլամ ժողովուրդների համակցության համապատկերում մեծ կա-

⁸⁶ <http://ter-hambardzum.net/>, 21 փետրվարի 2018 թ.:

⁸⁷ «Էջմիածին», 2009, Զ., էջ 9–10:

⁸⁸ «Էջմիածին», 2009, ԺԱ., էջ 21:

ընկերությունն է ներկայացնում նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիպումը Արաբական Միացյալ Էմիրությունների Բարձրագույն Խորհրդի անդամ, Շարժայի էմիր Շեյխ Սուլթան բին Մոհամմադ ալ Քասիմիի հետ: Վեհափառ հայ համայնքի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի եւ ուշադրության համար իր գոհունակությունն է հայտնել Արաբական էմիրություններին եւ առանձնապես՝ ալ Քասիմիին՝ ընդգծելով նրա անմիջական աջակցությունը Շարժայում հայկական եկեղեցի հիմնելու եւ կառուցելու գործում: Վեհափառ նաեւ իր երախտագիտությունն է հայտնել Շարժայի էմիրին՝ Հաղարծինի պատմական վանքի վերանորոգման աշխատանքները հովանավորելու համար: Հանդիպման ընթացքում Ամենայն Հայոց Հայրապետը եւ Շարժայի էմիրը խոսել են նաեւ միջկրոնական երկխոսության կարեւորության, Արաբական էմիրություններում այլ կրոնների եւ մշակույթների նկատմամբ ցուցաբերվող հանդուրժողականության, ինչպես նաեւ փոխադարձ սիրո եւ հարգանքի անհրաժեշտության մասին, որոնք խաղաղ եւ համերաշխ կյանքի գրավականն են⁸⁹:

Այդ ամենի հիման վրա անդրադառնալով միջկրոնական հարաբերությունների եւ կրոնների երկխոսության ծավալման անհրաժեշտությունը, որպես օրինակ Վեհափառ Հայրապետը վկայակոչել է հայ ժողովրդի հանդեպ արաբ ժողովրդի եղբայրական սիրո եւ բարյացակամության արտահայտությունը եւ հյուրընկալ ոգին⁹⁰: Նա գոհունակությամբ է փաստել նաեւ այն իրողությունը, որ Մերձավոր Արեւելքի իսլամադավան երկրներում «... հայ ժողովրդի զավակները շարունակում են ապրել նույն եղբայրական մթնոլորտում՝ իրենց մահմեդական դրացիների հետ օրավուր գորացնելով այդ երկրներում կրոնական հանդուրժողականության եւ երկխոսության ոգին»⁹¹: Եւ այդ հիման վրա անվերապահ մերժելի եւ դատապարտելի է համարել «...քրիստոնեական ու իսլամական կրոնների դարավոր խաղաղ համակեցությունը վտանգող քաղաքականացված ծայրահեղ իսլամական ռազմական խմբավորումների ու միավորումների գործողությունները Մերձավոր Արեւելքում, որոնք սպառնում են իսպառ ոչնչացնել թե՛ քրիստոնյա-իսլամ համայնքների համակեցության դարավոր ավանդույթը եւ թե՛ քրիստոնեական պատմական ներկայությունը տարածաշրջանում»⁹²:

⁸⁹ Մանրամասները տե՛ս «Էջմիածին», 2008, ԺԱ., էջ 35:

⁹⁰ <http://ter-hambardzum.net/>, 21 փետրվարի 2018 թ.:

⁹¹ «Էջմիածին», 2017, Գ., էջ 17:

⁹² «Էջմիածին», 2017, Գ., էջ 17:

Հ Ա Վ Ե Լ Վ Ա Մ

Համառոտ տեղեկագիր

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն
Հայոց Կաթողիկոսի բարձր մակարդակի հանդիպումների

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ԵՒ ՓՈԽՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ՀԵՏ

Հորդանանի հաշիմյան թագավորության թագավոր Ն. Վ. Աբդալլահ Բին Հուսեյնի հետ («Էջմիածին», 2000, Ա., էջ 35–36), երկրորդ անգամ՝ (11 փետրվարի 2020 թ.):

Պաղեստինի ազգային իշխանության նախագահ Յասեր Արաֆատի հետ («Էջմիածին», 2000, Ա., էջ 50–51):

Վրաստանի նախագահ Էդուարդ Շեւարդնաձեի հետ («Էջմիածին», 2000, Ե., էջ 9), Վրաստանի նախագահ Միխայիլ Սահակաշվիլիի հետ («Էջմիածին», 2004, Բ.—Գ., էջ 3–4), երկրորդ անգամ՝ («Էջմիածին», 2011, Զ., էջ 6), Վրաստանի նախագահ Գիորգի Մարգվելաշվիլիի հետ («Էջմիածին», 2014, Բ., էջ 4), Վրաստանի նախագահ Սալոմե Զուրաբիշվիլիի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 14 մարտի 2019 թ.):

Ավստրիայի Հանրապետության նախագահ Թոմաս Կլեստիլի հետ («Էջմիածին», 2001, Ժ.—ԺԱ., էջ 29), Ավստրիայի Հանրապետության նախագահ Հայնց Ֆրիշերի հետ («Էջմիածին», 2005, ԺԲ., էջ 3), երկրորդ անգամ՝ («Էջմիածին», 2012, Զ., էջ 7):

Ֆրանսիայի նախագահ Ժակ Շիրակի հետ («Էջմիածին», 2001, ԺԲ., էջ 21), երկրորդ անգամ՝ («Էջմիածին», 2006, Ժ.—ԺԱ., էջ 6–7), Ֆրանսիայի Հանրապետության նախագահ Նիկոլա Սարկոզիի հետ («Էջմիածին», 2011, Ժ., էջ 8):

ԱՄՆ նախագահ Զորջ Բուշ Կրտսերի հետ («Էջմիածին», 2001, Ե., էջ 27, A Journey of Service and Friendship: The Ecumenical works of the Armenian Church, the Mother See of Holy Etchmiadzin, during the Pontificate of His Holiness Karekin II, Supreme Patriarch and Catholicos of All Armenians, p. 74):

Լիբանանի Հանրապետության նախագահ գեներալ Էմիլ Լահուդի հետ («Էջմիածին», 2001, Ե., էջ 44–45), Լիբանանի Հանրապետության նախագահ Միշել Սլեյմանիի հետ («Էջմիածին», 2011, ԺԲ., էջ 5), Լիբանանի Հանրապետության նախագահ Միշել Աունի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 21 փետրվարի 2018 թ.):

Ռուսաստանի Դաշնության նախագահ Վլադիմիր Պուտինի հետ («Էջմիածին», 2001, ժ.—ԺԱ., էջ 25), երկրորդ անգամ («Էջմիածին», 2005, Բ.—Դ., էջ 15–16), Ռուսաստանի Դաշնության առաջին նախագահ Բորիս Ելցինի հետ («Էջմիածին», 2002, ժ., էջ 14, Ս. էջմիածին):

Բուլղարիայի նախագահ Գեորգի Պրվանովի հետ («Էջմիածին», 2002, Զ.—Է., էջ 9), երկրորդ անգամ («Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 4), Բուլղարիայի Հանրապետության նախագահ Ռումեն Ռադևի հետ (<http://terhambardzum.net/>, 13 փետրվարի 2018 թ.):

Ռումինիայի նախագահ էմիլ Կոնստանտինեսկուի հետ («Էջմիածին», 2000, Թ., էջ 16–17), Ռումինիայի նախագահ Իոն Իլիեսկուի հետ («Էջմիածին», 2001, ժ.—ԺԱ., էջ 26), Ռումինիայի նախագահ Տրայան Բասեսկուի հետ («Էջմիածին», 2006, ժ.—ԺԱ., էջ 8), Ռումինիայի նախագահի ժամանակավոր պաշտոնակատար Կրին Անտոնեսկուի հետ («Էջմիածին», 2012, Լ., էջ 6–7):

Ուկրաինայի Հանրապետության նախագահ Լեոնիդ Կուչմայի հետ («Էջմիածին», 2002, ժ., էջ 15):

Լիտվայի Հանրապետության նախագահ Ռոնալդաս Պասկասի հետ («Էջմիածին», 2003, Թ., էջ 132), Լիտվայի Հանրապետության նախագահ Վալդաս Ադամկուսի հետ («Էջմիածին», 2006, Դ., էջ 24), Լիտվայի Հանրապետության նախագահ Գիտանաս Նաուսեդայի հետ (<http://terhambardzum.net/>, 20 մայիսի 2022 թ.):

Ուրուգվայի Հանրապետության նախագահ Խորխե Բարժե Իբանիեզի հետ («Էջմիածին», 2004, Ե., էջ 28), Ուրուգվայի նախագահ Խոսե Մուխիկայի հետ («Էջմիածին», 2011, Ե., էջ 18–19):

Արգենտինայի Հանրապետության նախագահ Նեստոր Գիրշների հետ («Էջմիածին», 2004, Ե., էջ 43), Արգենտինայի Հանրապետության նախագահ տիկին Քրիստինա Կիրշների հետ («Էջմիածին», 2011, Ե., էջ 31):

Մեծ Բրիտանիայի եւ Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության թագուհի Նորին Մեծության էլիզաբեթ Երկրորդի հետ («Էջմիածին», 2004, Զ., էջ 16), Ուելսի արքայազն Չարլզի հետ («Էջմիածին», 2013, Ե., էջ 6):

Իրանի Իսլամական Հանրապետության նախագահ Մոհամմադ Խաթամիի հետ («Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 3):

Էստոնիայի Հանրապետության նախագահ Առնոլդ Ռյույտելի հետ («Էջմիածին», 2004, ԺԱ.—ԺԲ., էջ 14):

Լեհաստանի Հանրապետության առաջին նախագահ Լեխ Վալենսայի հետ («Էջմիածին», 2005, Դ., էջ 172), Լեհաստանի Հանրապետության նախագահ Բրոնիսլավ Կոմորովսկու հետ («Էջմիածին», 2011, է., էջ 4–5):

Ֆինլանդիայի Հանրապետության նախագահ Տարյա Հալոնենի հետ («Էջմիածին», 2005, Թ., էջ 158–159):

Հազախստանի Հանրապետության նախագահ Նուրսուլթան Նազարբաևի հետ («Էջմիածին», 2006, Թ., էջ 18):

Հնդկաստանի Հանրապետության նախագահ Աբդուլ Բալամի հետ («Էջմիածին», 2007, Բ.–Գ., էջ 15–16), Հնդկաստանի փոխնախագահ Բհստիրոն Սինգհ Շեխավատի հետ («Էջմիածին», 2005, Ժ.–ԺԱ., էջ 4):

Հունաստանի Հանրապետության նախագահ Կարոլոս Պապուլիասի հետ («Էջմիածին», 2007, Զ.–է., էջ 10–11), Հունաստանի Հանրապետության նախագահ Պրոկոպիոս Պավլոպուլոսի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 6 նոյեմբերի 2019 թ.):

Մոլդովայի Հանրապետության նախագահ Վլադիմիր Վորոնինի հետ («Էջմիածին», 2008, ԺԱ., էջ 13):

Կիպրոսի Հանրապետության նախագահ Դիմիտրիս Խրիստոֆիասի հետ («Էջմիածին», 2009, է., էջ 5–6):

Սիրիայի Արաբական Հանրապետության նախագահ Բաշար Ալ-Ասադի հետ («Էջմիածին», 2009, Զ., էջ 9–10), երկրորդ անգամ («Էջմիածին», 2009, ԺԱ., էջ 21):

Խորվաթիայի Հանրապետության նախագահ Ստեպան Մեսիչի հետ («Էջմիածին», 2009, Ե., էջ 11):

Սերբիայի Հանրապետության նախագահ Բորիս Տադիչի հետ («Էջմիածին», 2009, է., էջ 8):

Լատվիայի Հանրապետության նախագահ Վալդիս Զադլերսի հետ («Էջմիածին», 2009, ԺԲ., էջ 7), երկրորդ անգամ («Էջմիածին», 2011, Զ., էջ 47):

Ադրբեջանի Հանրապետության նախագահ Իլհամ Ալիևի հետ («Էջմիածին», 2010, Դ., էջ 31–32):

Սլովենիայի Հանրապետության նախագահ Դանիլո Թյիրկիի հետ («Էջմիածին», 2010, Ժ., էջ 7–8):

Շվեյցարիայի Համադաշնության նախագահ տիկին Միշելին Կալմի-Ռեյի հետ («Էջմիածին», 2011, Գ., էջ 8–9):

Բրազիլիայի փոխնախագահ Միշել Թեմերի հետ («Էջմիածին», 2011, ե., էջ 17):

Զիլիի նախագահ Միգել Խուան Պիներայի հետ («Էջմիածին», 2011, ե., էջ 36):

Թուրքմենստանի նախագահ Գուրբանգուլի Բերդիմուհամեդովի հետ («Էջմիածին», 2012, ԺԱ., էջ 4):

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության նախագահ Ֆրանկ-Վալտեր Շտայնմայերի հետ («Էջմիածին», 2018, ԺԱ., էջ 24–25): Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության նախկին նախագահ Յոհան Գաուկի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 20 հոկտեմբերի 2017 թ.), Երկրորդ անգամ (<http://ter-hambardzum.net/>, 16 սեպտեմբերի 2019 թ.):

Իտալիայի Հանրապետության նախագահ Սերջիո Մատարելլայի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 31 հուլիսի 2018 թ.):

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության կանցլեր Անգելա Մերկելի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 25 օգոստոսի 2018 թ.):

Արաբական Միացյալ Էմիրությունների Գերագույն խորհրդի անդամ, Շարժայի կառավարիչ Նորին Մեծություն Շեյխ Սուլթան Բին Ահմեդ Ալ Քասսիմիի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 19 մայիսի 2019 թ.):

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԻ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԵՏ

ՄԱԿ-ի նախագահ Քոֆի Անանի հետ ՄԱԿ-ի կենտրոնականում (A Journey of Service and Friendship: The Ecumenical works of the Armenian Church, the Mother See of Holy Etchmiadzin, during the Pontificate of His Holiness Karekin II, Supreme Patriarch and Catholicos of All Armenians, p. 73), ՄԱԿ-ի նախագահ Պան Քի Մունի հետ («Էջմիածին», 2007, ԺԱ., էջ 54):

ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի տեղակալ Ս. Դիարայի հետ («Էջմիածին», 2008, Ժ., էջ 6):

ՄԱԿ ներկայացուցիչների հետ («Էջմիածին», 2003, է., էջ 123):

ՄԱԿ-ի փոխստականների գծով գերագույն հանձնակատար Փիթեր Նիկոլաուսի հետ («Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 210):

Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալության գլխավոր տնօրեն Յուլիյա Ամանոյի հետ («Էջմիածին», 2012, Դ., էջ 17):

Միգրացիայի միջազգային կազմակերպության գլխավոր տնօրեն Բրանսոն Մաք-Քինլիի հետ («Էջմիածին», 2000, ժ., էջ 45):

ՆԱՏՕ-ի գլխավոր քարտուղար Զորջ Ռոբերտսոնի հետ («Էջմիածին», 2001, Ա., էջ 21),

ՆԱՏՕ-ի խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահ Ռաֆայել Էստրելայի հետ («Էջմիածին», 2001, Ե., էջ 121)

ԵԱՀԿ գործող նախագահ Միրջա Զոանայի հետ («Էջմիածին», 2001, Բ.—Գ., էջ 15):

ԵԱՀԿ գլխավոր քարտուղար Մարկ Պերեն դը Բրիշամբոյի հետ («Էջմիածին», 2008, ԺԲ., էջ 140),

ԵԱՀԿ խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահ Ադրիան Սեւերինի հետ («Էջմիածին», 2001, Ժ.—ԺԱ., էջ 147), ԵԱՀԿ խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահ Ժոաո Սոարեշի հետ («Էջմիածին», 2010, Գ., էջ 10):

Եհեսվ գլխավոր քարտուղար Բրունո Հայերի հետ («Էջմիածին», 2004, է.—Ը., էջ 173), Եհեսվ նախագահ Ռենե Վան Դեր Լինդենի հետ («Էջմիածին», 2005, է.—Ը., էջ 175), Երկրորդ անգամ («Էջմիածին», 2007, Զ.—Է., էջ 12), Եհեսվ նախագահ Լուիս Մարի դե Պյուչի հետ («Էջմիածին», 2008, Զ.—Է., էջ 161)

Եվրոպական հանձնաժողովի նախագահ Ռոմանո Պրոդիի հետ («Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 209)

Եւրախորհրդի պատվիրակության հետ («Էջմիածին», 2003, Ժ.—ԺԱ., էջ 220)

Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղար Մարիա Պեյչինովիչ Բուրիշի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 17 հունիսի 2022 թ.):

Եվրոպական ժողովրդական կուսակցության նախագահ Վիլֆրիդ Մարթենսի հետ («Էջմիածին», 2010, Գ., էջ 8)

Միջուկային էներգիայի գծով միջազգային գործակալության (ՄԱԳԱՏԷ) տնօրեն Մոհամմադ էլ Բարադեյի հետ («Էջմիածին», 2005, է.—Ը., էջ 174)

ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահների հետ («Էջմիածին», 2001, Ժ.—ԺԱ., էջ 150—151):

**ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ
ԵՒ ՓՈԽՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ՀԵՏ**

Կիպրոսի ներկայացուցիչների պալատի նախագահ Սպիրոս Կիպրիանուի հետ («Էջմիածին», 2001, Բ.—Գ., էջ 15), Կիպրոսի ներկայացուցիչների պալատի նախագահ Դեմիտրիս Սիլուրիսի հետ («Էջմիածին», 2012, Ե., էջ 15):

Ռուսաստանի Դաշնության պետական դումայի խոսնակ Գենադի Սելեզնյովի հետ («Էջմիածին», 2001, Զ.—Է., էջ 18), Ռուսաստանի Դաշնության պետական դումայի նախագահ Բորիս Գրիվովի հետ («Էջմիածին», 2004, ԺԱ.—ԺԲ., էջ 210), Ռուսաստանի Դաշնության Պետական դումայի փոխնախագահ Գեորգի Բոոսի հետ («Էջմիածին», 2005, Դ., էջ 172), Ռուսաստանի Դաշնության դաշնային ժողովի դաշնության խորհրդի նախագահ Սերգեյ Միրոնովի հետ («Էջմիածին», 2002, Ե., էջ 123), երկրորդ անգամ («Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 211), երրորդ անգամ («Էջմիածին», «Էջմիածին», Ռուսաստանի Դաշնության դաշնային ժողովի դաշնության խորհրդի նախագահ Վալենտինա Մատվիենկոյի հետ («Էջմիածին», 2012, Է., էջ 4—5):

Ֆրանսիայի Սենատի նախագահ Քրիստիան Բոնսըլեի հետ («Էջմիածին», 2001, ԺԲ., էջ 9), Ֆրանսիայի Հանրապետության Սենատի նախագահ Ժերար Լարշեի գլխավորած պատվիրակության հետ (<http://terhambardzum.net/>, 25 ապրիլի 2021 թ.):

Սիրիայի ժողովրդական ժողովի նախագահ Աբդ ալ-Կադեր Կադգուրայի հետ («Էջմիածին», 2001, Զ.—Է., էջ 36), Սիրիայի Արաբական Հանրապետության ազգային ժողովի նախագահ Մահմադ ալ-Աբբաշի հետ («Էջմիածին», 2009, ԺԱ., էջ 21):

Ֆինլանդիայի խորհրդարանի փոխխոսնակ Սիրկա Լիսա Անտիլայի հետ («Էջմիածին», 2001, Ժ.—ԺԱ., էջ 148—149):

Բուլղարիայի խորհրդարանի նախագահ Օգնյան Գեչիկովի հետ («Էջմիածին», 2002, Զ.—Է., էջ 9)

Լեհաստանի Սենատի նախագահ Լոնգին Պաստոլշիակի հետ («Էջմիածին», 2002, Ժ., էջ 141), Լեհաստանի Հանրապետության սենատի մարշալ Բոգդան Բորուսեիչի հետ («Էջմիածին», 2006, ԺԱ.—ԺԲ., էջ 180—181):

Արգենտինայի փոխնախագահ եւ սենատի նախագահ Դանիել Սիուլլիի հետ («Էջմիածին», 2004, Ե., էջ 43):

Լատվիայի Հանրապետության Սաեյմայի նախագահ տիկին Իեգրիդա Ուդրեի հետ («Էջմիածին», 2005, Բ.—Գ., էջ 208)։

Բելոռուսի Հանրապետության Ազգային ժողովի ներկայացուցիչների պալատի նախագահ Վլադիմիր Կոնոպլովի հետ («Էջմիածին», 2005, Բ.—Գ., էջ 212—213)։

Բելգիայի թագավորական Սենատի նախագահ տիկին Անն-Մարի Լիզինի հետ («Էջմիածին», 2005, Դ., էջ 179), Բելգիայի թագավորական Սենատի նախագահ Արման դը Դեկերի հետ («Էջմիածին», 2009, Ժ., էջ 5)։

ԱՄՆ Կոնգրեսի խոսնակ Նենսի Փելոսիի հետ («Էջմիածին», 2007, ԺԱ., էջ 24—25)։

Շվեյցարիայի համադաշնության ազգային խորհրդի նախագահ Քրիստին Էգերգեգի-Օբրիստի հետ («Էջմիածին», 2007, ԺԱ., էջ 158), Շվեյցարիայի համադաշնության ազգային խորհրդի նախագահ Դոմինիկ դը Բյուլմանի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 7 փետրվարի 2018 թ.)։

Ջեխիայի Սենատի նախագահ Պրշեմիսլ Սոբոդկայի հետ («Էջմիածին», 2008, Թ., էջ 167—168), Ջեխիայի Խորհրդարանի պատգամավորների պալատի փոխնախագահ Պրշեմիսլ Սոբոդկայի հետ («Էջմիածին», 2010, Գ., էջ 8)։

Վրաստանի Հանրապետության խորհրդարանի նախագահ Դավիթ Բաքրաձեի հետ («Էջմիածին», 2009, Բ., էջ 180), Վրաստանի խորհրդարանի նախագահ Շավլա Պապուաշվիլիի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 7 ապրիլի 2022 թ.)։

Խորվաթիայի Հանրապետության խորհրդարանի նախագահ Լուկա Բոբիչի հետ («Էջմիածին», 2011, Գ., էջ 6)։

Ուկրաինայի Գերագույն ռադայի նախագահ Վլադիմիր Լիտվինի հետ («Էջմիածին», 2011, Է., էջ 3)։

Լիբանանի Հանրապետության խորհրդարանի նախագահ Նաբիհ Բըրրիի հետ («Էջմիածին», 2011, Ժ., էջ 7)։

Ռումինիայի Հանրապետության Սենատի նախագահ Ֆիլիպ Պետրուի հետ («Էջմիածին», 2012, Ը., էջ 7), Ռումինիայի Հանրապետության խորհրդարանի պատգամավորների պալատի նախագահ Վալերիու Շտեֆան-Ջոզեայի հետ («Էջմիածին», 2013, Դ., էջ 9)։

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Բունդեսթագի փոխնախագահ Անտյե Ֆոլմերի հետ («Էջմիածին», 2001, Ժ.—ԺԱ., էջ 146), Գեր-

մանիայի Դաշնային Հանրապետության Բունդեսթագի փոխնախագահ Վոլֆգանգ Թիրզեի հետ («Էջմիածին», 2012, ժ., էջ 7):

Հունաստանի Խորհրդարանի նախագահ Վանգելիս Մեյմարակիսի հետ («Էջմիածին», 2014, Բ., էջ 3), Հունաստանի Խորհրդարանի փոխնախագահ Յարզոս Սուուլասի հետ («Էջմիածին», 2005, ժ.—ԺԱ., էջ 178):

Սերբիայի Հանրապետության Ազգային ժողովի նախագահ Մայա Գոյկովիչի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 9 փետրվարի 2016 թ.):

Շվեդիայի Թագավորության Խորհրդարանի նախագահ Անդրեաս Նորլենի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 27 օգոստոսի 2019 թ.):

Լիտվայի Հանրապետության Խորհրդարանի՝ Սեյմասի խոսնակ Վիկտորաս Պրանցկետիսի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 4 հոկտեմբերի 2019 թ.):

Տաջիկստանի Հանրապետության Մաշլիսի օլի Մաշլիսի Նամայանդագոն նախագահ Շուքուրջոն Զուխուրովի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 5 նոյեմբերի 2019 թ.):

Գվատեմալայի Հանրապետության Կոնգրեսի առաջին փոխնախագահ Ֆելիպե Ալեխսո Լորենզանայի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 6 դեկտեմբերի 2019 թ.):

Իտալիայի Հանրապետության Խորհրդարանի փոխխոսնակ Լամբերտո Դինիի հետ («Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 207):

Զինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության Ժողովրդական ներկայացուցիչների համաչինական մշտական ժողովի փոխնախագահ Սյու Յզյալուի հետ («Էջմիածին», 2006, ժ.—ԺԱ., էջ 178—179):

Մոլդովայի Հանրապետության Խորհրդարանի նախագահ Զինաիդա Գրեշանիի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 24 փետրվարի 2020 թ.):

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆԵՐԻ ԵՒ ՓՈԽՎԱՐՉԱՊԵՏՆԵՐԻ ՀԵՏ

Հորդանանի վարչապետ Աբդու-Րաուֆ Րավադրեի հետ («Էջմիածին», 2000, Ա., էջ 36—37):

Կանադայի վարչապետ ժան Կրեթյենի հետ («Էջմիածին», 2001, Ե., էջ 21):

Ռուսաստանի Դաշնության Կառավարության նախագահ Միխայիլ Կապյանովի հետ («Էջմիածին», 2004, Բ.—Գ., էջ 3), Ռուսաստանի Դաշնության փոխվարչապետ Իլյա Կլեբանովի հետ («Էջմիածին», 2001, Զ.—Է.,

էջ 38—39), Ռուսաստանի Դաշնության փոխվարչապետ Ալեքսանդր Ժուկովի հետ («Էջմիածին», 2010, է., էջ 4):

Լիբանանի Հանրապետության վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրիի հետ («Էջմիածին», 2004, Դ., էջ 130):

Վրաստանի Հանրապետության վարչապետ Զուրաբ Նագաիդելիի հետ («Էջմիածին», 2005, Բ.—Դ., էջ 210), Վրաստանի Հանրապետության վարչապետ Բիձինա Իվանիշվիլիի հետ («Էջմիածին», 2013, Ա., էջ 12—13), Վրաստանի Հանրապետության վարչապետ Գեորգի Գախարիայի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, 15 հոկտեմբերի 2019 թ.):

Կանադայի վարչապետ Սթիվըն Հարփըրի հետ («Էջմիածին», 2006, Բ.—Դ., էջ 170):

Բելառուսի Հանրապետության վարչապետ Սերգեյ Սիդորսկու հետ («Էջմիածին», 2006, Ժ.—ԺԱ., էջ 9):

Բուլղարիայի Հանրապետության վարչապետ Սերգեյ Ստանիշևսկիի հետ («Էջմիածին», 2007, ԺԱ., էջ 62):

Սիրիայի Արաբական Հանրապետության վարչապետ Նաջի Օդրիի հետ («Էջմիածին», 2009, ԺԱ., էջ 21):

Լեհաստանի Հանրապետության վարչապետ Դոնալդ Թադևսիևսկիի հետ («Էջմիածին», 2010, Դ., էջ 10—11):

Չեխիայի վարչապետ Յան Ֆրշերի հետ («Էջմիածին», 2010, Ե., էջ 12):

Ռումինիայի վարչապետ Վիկտոր Պոնտայի հետ («Էջմիածին», 2012, Ը., էջ 7):

Թուրքմենստանի փոխվարչապետ Խիդիր Սապարլիևի հետ («Էջմիածին», 2010, Դ., էջ 19—20):

Իրաքի փոխվարչապետ Ռաուշ Նուրի Շաուեյսի հետ («Էջմիածին», 2012, Թ., էջ 12):

Սինգապուրի վարչապետ Լի Սյեն Լուենի հետ (<http://ter-hambardzum.net/>, հոկտեմբերի 2019 թ.):

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԱՐՏԳՈՐԾՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ

ԵՒ ՓՈԽԱՐՏԳՈՐԾՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ՀԵՏ

Սլովակիայի ԱԳ նախարար էդաարդ Կակայի հետ («Էջմիածին», 2000, Բ., էջ 22):

Վրաստանի ԱԳ նախարար Իրակլի Մենաղարաշվիլիի հետ («Էջմիածին», 2001, Բ.—Դ., էջ 22), Վրաստանի ԱԳ նախարար Սալոմե Զուրաբիշ-

վիլիի հետ («Էջմիածին», 2004, է.—Ը., էջ 175), Վրաստանի ԱԳ նախարար Գելա Բեժուաշվիլիի հետ («Էջմիածին», 2006, Ա., էջ 154):

Էստոնիայի ԱԳ նախարար Թոմաս Հենգրիկ Իլվեսի հետ («Էջմիածին», 2001, Դ., էջ 41):

Լատվիայի Հանրապետության ԱԳ նախարար Ինդուլիս Բերգինշի հետ («Էջմիածին», 2001, Ժ.—ԺԱ., էջ 150):

Բելոռուսի Հանրապետության ԱԳ նախարար Սերգեյ Մարտինովի հետ («Էջմիածին», 2003, Ժ.—ԺԱ., էջ 220), երկուսից ամգամ՝ («Էջմիածին», 2012, Դ., էջ 16):

Բուլղարիայի Հանրապետության ԱԳ նախարար, ԵԱՀԿ գործող նախարար Սոդոմոն Պասսիի հետ («Էջմիածին», 2004, Բ.—Գ., էջ 184):

Դանիայի Թագավորության ԱԳ նախարար Պեր Ստիգ Մյուլերի հետ («Էջմիածին», 2004, է.—Ը., էջ 177—178):

Նորվեգիայի Թագավորության ԱԳ նախարար Յան Պետերսոնի հետ («Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 213):

Ջինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության ԱԳ նախարար Լի Չժաոսինի հետ («Էջմիածին», 2004, Թ.—Ժ., էջ 213—214):

Արգենտինայի ԱԳ, միջազգային առևտրի եւ պաշտամունքի նախարար Ռաֆայել Անտոնիո Բիելսայի հետ («Էջմիածին», 2005, է.—Ը., էջ 176):

Լիբանանի ԱԳ եւ Սփյուռքի նախարար Ֆաուզի Սալլուսի հետ («Էջմիածին», 2006, է.—Ը., էջ 180):

Լեհաստանի ԱԳ նախարար Աննա Ֆոտիգայի հետ («Էջմիածին», 2007, Բ.—Գ., էջ 197):

Ռուսաստանի Դաշնության ԱԳ նախարար Սերգեյ Լավրովի հետ («Էջմիածին», 2007, Դ., էջ 155), Ռուսաստանի Դաշնության առաջին փոխարտգործնախարար Վլադեսլավ Տրուբնիկովի հետ («Էջմիածին», 2001, Ժ.—ԺԱ., էջ 150):

Ջեխիայի Հանրապետության ԱԳ նախարար Կարել Շվարցենբերգի հետ («Էջմիածին», 2008, Զ.—Է., էջ 159):

ԱՄՆ Պետքարտուղարի տեղակալ Դանիել Ֆրիդի հետ («Էջմիածին», 2008, Ժ., էջ 147):

Սինգապուրի ավագ նախարար Լի Կուան Յուի հետ («Էջմիածին», 2009, Թ., էջ 9—10):

Արաբական Միացյալ Էմիրությունների արտաքին գործերի նախարար Անվար Մուհամմեդ Գարգաշի հետ («Էջմիածին», 2009, ԺԲ., էջ 6):

Ավստրիայի եվրոպական ու միջազգային հարցերի դաշնային նախարար Միխայել Շպինդելեգերի հետ («Էջմիածին», 2010, Զ., 10 էջ):

Զինաստանի ժողովրդական Հանրապետության արտաքին գործերի նախարար Յան Զիեչիի հետ («Էջմիածին», 2011, Բ., էջ 5):

Կիպրոսի Հանրապետության ԱԳ նախարար էրատո Կոզակու-Մարկուլիսի հետ («Էջմիածին», 2012, Դ., էջ 14):

Ուրուգվայի Արեւելյան Հանրապետության ԱԳ նախարար Լուիս Ալմադրո Լեմեսի հետ («Էջմիածին», 2012, Ե., էջ 12):

Արգենտինայի Հանրապետության ԱԳ նախարար Հեկտոր Մարկոս Թիմերմանի հետ («Էջմիածին», 2012, Թ., էջ 11):

Էլ-Քուվեյթի նահանգապետ Շեյխ Ալի ալ-Տաբեր ալ-Սաբահի հետ («Էջմիածին», 2013, ԺԱ., էջ 25):

Հունաստանի ԱԳ նախարար Նիկոս Կոցիասի հետ (<http://terhambardzum.net/>, 9 մարտի 2017 թ.):

Ուկրաինայի Հանրապետության ԱԳ փոխնախարար Դմիտրի Տկաչի հետ («Էջմիածին», 2000, Ե., էջ 48), Ուկրաինայի Հանրապետության ԱԳ փոխնախարար Կոնստանտին Ելիսեեւի հետ («Էջմիածին», 2008, Դ., էջ 140):

Հունաստանի փոխարտգործնախարար Գրիգորիս Նիուրիսի հետ («Էջմիածին», 2001, Զ.—Է., էջ 30):

Իտալիայի ԱԳ փոխնախարար Ֆամիանո Կրուչիանելիի հետ («Էջմիածին», 2006, Ժ.—ԺԱ., էջ 178):

РЕЗЮМЕ

Верховный Патриарх и Католикос Всех Армян Гарегин II осуществляет плодотворную деятельность как в сфере решения общенациональных проблем (взаимоотношения между Арменией и армянской диаспоры, международного признания и осуждения Геноцида армян, справедливого решения Карабахской проблемы и т. д.), так и в сфере экуменического движения, межцерковного и межрелигиозного сотрудничества.

Так как Армянская Церковь всегда руководствовалась интересами нации и родины, Его Святейшество выражал свое отношение к общенациональным проблемам именно с этой позиции. В этом контексте одной из наиважнейших

сфер деятельности Католикоса Гарегина II были встречи с руководителями и высокопоставленными представителями государственной власти разных стран, в ходе которых обсуждались также вышеупомянутые общенациональные проблемы, а также вопросы касающиеся экуменического движения, межцерковного и межрелигиозного сотрудничества.

Закономерным результатом этой многогранной деятельности Католикоса Гарегина II стало заслуженное международное признание.

SUMMARY

During his pontificate, His Holiness Karekin II, Supreme Patriarch and Catholicos of All Armenians, has been very fruitful both in solving national issues (relations between Armenia and the Armenian Diaspora, international recognition and condemnation of the Armenian Genocide, just resolution of the Karabakh conflict, etc.), and in ecumenical, inter-church and inter-religious relations.

As His Holiness emphasized, in all of these activities, the Armenian Church had been guided by the interests of our nation and Motherland and expressed her opinion on matters of national concern. In this context, one of the most important spheres of Catholicos Karekin II's activities were his meetings with the leaders and high-ranking state officials of different countries for raising awareness and improving the image of Armenia in the international arena. The tireless efforts of His Holiness Karekin II have resulted in his well-deserved international recognition.

